2o-1 UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA
"SVETOZAR MARKOVIĆ"
11ooo - BEOGRAD
BUL. REVOLUCIJE 32

БЕОГРАД, 1. ДЕЦЕМБАР 1975. ГОДИНА XXVII БРОЈ 500 ЦЕНА 3 ДИН.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

500. број нове серије „Књижевних новина“

НИЈЕ тако честа појава да код нас један лист ове врсте излази тако дуго, да годинама бележи културне и књижевне догађаје и да у њима и сâм учествује, као што је то случај са „Књижевним новинама“. Било је и у њиховој краткој историји разних прелазних фаза, преокрета, па и неизлажења, разних објективних тешкоћа и субјективних слабости, али су оне ипак све то преживљавале, превазилазиле и остајале оно што су биле и оно што је од почетка требало да буду: реч књижевника надахнутих револуционарним полетом своје земље, како је то њихов први одговорни уредник Јован Поповић истицао још у првом броју.

На страницама „Књижевних новина“ одувек су учествовали писци свих наших народа и народности, свих генерација и свих књижевно-естетских опредељења. За разлику од часописа, који су, бар понекад, окупљали углавном писце једне естетске оријентације, „Књижевне новине“ су, окупљале писце без обзира на разлику њихових књижевно-стваралачких концепција. Будући у почетку орган Савеза књижевника, оне су, и кад су престале да буду званично гласило њихове заједничке организације, остале лист југословенских писаца и њихове странице су представљале место на којем су се, у племенитом стваралачком надметању, сретали стваралаци свих република и покрајина, народа и народности, доносећи оно што је битно не само у њиховом личном стваралаштву, него и стваралаш у њихових друштвених средина и националних култура.

У овом листу су се, исто тако, одувек налазили текстови и ставови, који су указивали на то да писци наше земље нису заинтересовани само за судбину своје земље и напредак свог друштва, већ и за све што се догађа у целом свету и што је „нераздвојно везано са судбином човечанства“ (Ј. Поповић).

Све је то налазило места на страницама „Књижевних новина“ без великих декларација и крупних обећања, у бројним прилозима како теоретичара и критичара књижевности тако и у самих књижевних стваралаца: у песмама, приповеткама, есејима, записима, путописима, рецензијама, хумореска ма итд. Кад се дадас прегледају сви бројеви „Књижевних новина“ од њиховог првог броја, који се појавио 17. фебруара 1948. године, до данас, запажа се низ промена у сваком погледу, али и доследност ономе што представља основне тековине нашег друштва. У првим данима још наилазимо на познату формулу о писцима као „инжењерима душа“, док се касније ставови према књижевности гранају у низ врло различитих концепција. Али се у свим тим концепцијама запажа верност хуманистичкој формули марксистичке теорије друштва и уметности и предан ост изградњи социјалистичког друштва на челу са Савезом комуниста Југославије, што је одувек било исписано у најважнијим документима СКЈ и нашег друштва, па и у одлукама X конгреса СКЈ и садашњем Уставу СФРЈ.

То је, исто тако, оно искуство које је друг Стане Доланц резимирао у свом говору на Осмом конгресу Савеза књижевника Југославије, када је рекао: „Савез комуниста не захтева од литературе и уметности да копирају живот, да улепшавају и лакирају стварност, нити да оправдавају сваку меру друштвене политике. Савез комуниста стоји на становишту да се од уметника не могу тражити поруџбине. Полазећи од марксистичких ставова о односу друштва и стваралаштва, и од специфичности самог стваралачког чина, Савез комуниста се не поставља у улогу арбитра о идејно-естетским струјањима и правцима, о уметничким школама и сл. Та питања су део културно-уметничког стваралачког процеса, ствар богатства и разноврсности стваралачких облика о којем реч треба да дâ првенствено марксистичка уметничка критика“. Захваљујући таквом ставу Савеза комуниста Југославије, у нашој књижевности се расцветало велико богатство разних стваралачких струја, концепција и форми, које су много учиниле не само за афирмацију наше културе у свету него и наше земље и њене културне политике.

Својим стваралачким прилозима, југословенски писци су на страницама „Књижевних новина“ увек речито сведочили о врло повољној клими која код нас постоји за уметничко и културно стваралаштво. А својом богатом и успешном праксом они су доказали да је такав теоријски приступ једино оправдан.

Редакције су се смењивале, али је битни концепт „Књижевних новина“ у основи остао непромењен: и то не само због јединственог основног става према стваралаштву и верности идејама нашег специфичног пута у социјализам, односно самоуправног друштва, већ и због подршке коју је читалачка публика увек давала редакцији и њеним напорима да њихове жеље не изневери.

Без помоћи читалаца, радних људи свих професионалних профила, ниједна редакција не би могла да оствари свој програм. То су истицали многи уредници, па и садашња редакција у броју од 24. априла 1970. године. Уз то, не треба заборавити да „Књижевне новине“ прати и знатан број читалаца у иностранству и да многи страни писци, преводиоци и слависти, нашу књижевност, наша књижевна и културна остварења, пре свега, упознају на основу текстова објављених у „Књижевним новинама“.

Мењале су се редакције, али су остајали мање или више исти задаци: да се књижевном речју забележи све што је наше друштво доживело: опасности је било са свих страна, али најбољи путоказ је увек показивао у правцу изградње све човечнијих односа међу људима у нашем друштву. Најпре су на челу стајали Јован Поповић и Милан Дединац, па су се Поповићу прикључили Чедомир Миндеровић и Маријан Јурковић, које су заменили Танасије Младеновић и Душан Костић, а кад се Јован Поповић тешко разболео, они су сами водили лист, па су њих затим заменили Милан Богдановић и Скендер Куленовић, који су били последњи уредници прве серије „Књижевних новина“. Другу серију листа, која је излазила 1954. године, уређивали су Танасије Младеновић и Буза Радовић, а затим Ристо Тошовић, који је био уредник и треће, нове серије "Књижевних новина" започете 1955. године. Њега је 1957. године заменио Душан Матић, коме се исте године придружио ранији уредник Танасије Младеновић, затим Чеда Миндеровић, уз учешће најпре Милоша И. Бандића, а затим Предрага Палавестре, којима се опет придружио Милош И. Бандић, а њих су сменили Танасије Младеновић као одговорни уредник и Предраг Палавестра као уредник. Пошто је Палавестра преузео уређивање часописа „Савременик“, главни уредник „Књижевних новина“ је постао Танасије Младеновић, који је ту дужност вршио до краја октобра 1968, када га је заменио Зоран Глушчевић. Лист је трећи пут престао да излази септембра 1969, а поново је почео да излази априла 1970, од када га уређује садашња редакција. Иза свих главних, одговорних и оперативних уредника стајала је, међутим, увек или готово увек група писаца, чија су имена исписивана на импресуму листа или нису исписивана, и која је несебично помагала у уређивању листа, делећи одговорност и судбину листа. Без те сарадње, као и без сарадње низа сталних сарадника, посебно књижевних, ликовних и позоришних критичара, немогуће је замислити „Књижевне новине“ онако како су оне годинама изгледале, тежећи да што шире и свестраније прикажу наш културни живот и, наравно, да на њега том ширином и свестраношћу и утичу. Дело много умова и руку, оне нису могле бити ништа нешто друго него једна велика смотра нашег књижевног и културног живота кроз многе године.

Будући увек на хуманистичким позицијама, разне редакције „Књижевних новина“ су предано радиле на дубљем и свестранијем разумевању између самих стваралаца, између стваралаца и њихових тумача и, најзад, између стваралаца и читалаца — радних људи. Исто тако, дубоко уверене да је братство и јединство наших народа и народности свети принцип наше многонационалне социјалистичке заједнице, настојале су да, објављивањем, превођењем и тумачењем стваралаштва југословенских народа, дају свој допринос јачању њихове повезаности и узајамне солидарности. А у духу социјалистичког интернационализма и хуманизма, трудиле су се да и разне појаве у напредним културама света нађу пут до наших људи и да их њима обогате. То су били стални послови, од којих се никада није одступало и уз помоћ којих смо се сви мало-помало упознавали са оним што треба да чини неотуђиву духовну својину сваког напредно оријентисаног човека.

То, можда, и не би требало много истицати, јер су то задаци који се постављају пред свеколику нашу штампу и она их углавном обавља онако како то треба чинити. Али „Књижевне новине“ су се одувек бориле са материјалним, па и организационим тешкоћама. То што су остваривале, оне су постизале по цену често врло мало компензираног не само свог рада него и рада својих сарадника. Често се, током вишегодишњег двонедељног, јављала идеја да темпо нашег књижевног и културног живота захтева недељно излажење листа. Али, иако је ова идеја увек наилазила на одобравање у разним структурама, средства за недељно излажење нису могла бити остварена. Стога су „Књижевне новине“ живеле, а и данас живе у двосмисленом положају, помало као часопис а помало као прави лист. Нема сумње да би коначно решење овог материјално-организационог проблема довело до стварања листа који би имао знатно већу и одговорнију улогу, а свакако и значајније резултате. Али тај проблем остаје да тек буде решен.

Сваки посебан број је само један мали део те смотре, а на четири, шест, осам, десет или дванаест, па чак и шеснаест страна (колико је лист имао у једном кратком периоду), немогуће је дати много прилога у којима би се огледале све стране нашег књижевног и културног живота, али утисак се битно мења кад се погледа бар једно цело годиште листа: онда се види колико је то замашан посао и колико је у сваком од годишта садржано записа и запажања о књижевности и култури нашег доба. У свима њима се мање-више огледају не само разне промене у нашем књижевном и културном стваралаштву него и у друштвеном животу.

Тешко да ће ниједан часопис нашег доба моћи да се мери (због своје посебне намене, а и зато што су се у њима дуго одражавале тежње само по једне идејно-естетске оријентације наше књижевности и књижевне мисли) са „Књижевним новинама“. Нема сумње да ће будући историчар наше књижевности баш у њима наћи највише елемената који ће расветлити тзв. дух времена и климу духа у којој су живеле не само оне саме него и свеколика наша књижевност, па и култура. Тек ће непристрасни историчар са одређене временске дистанце моћи правично и праведно да оцени шта је значио и колико је вредео у наше време овај лист за књижевност и културу, који је врло често био и једини лист ове врсте у Београду, па и ван овог културног центра.

Посебна његова вредност је, нема сумње, у чињеници да су „Књижевне новине“ одувек биле „полигон“ на којем су се огледала, сучељавала и конфронтирала разна естетско-књижевна схватања и струје. Мање или више широке, оне су увек биле спремне да прихвате и подрже и врло различите књижевне тенденције и остварења. Штавише, њихова специфичност и јесте била у тежњи да се дâ пресек књижевног стваралаштва у једном тренутку, а не једна његова димензија.

У пресеку „Књижевних новина“ могу се наћи не само многи од најпознатијих и најзначајнијих писаца нашег времена него и нека од њихових најпознатијих и највреднијих дела. Желећи да то покаже, редакција је одлучила да 500. број не буде само један од уобичајених, па чак ни један од бројних свечарских бројева (као што су били бројеви посвећени Дану Републике, Првом мају, Дану младости или Новој години), већ број у којем ћемо се у неку руку осврнути на пређени пут и подсетити на оно што се налази за нама у размаку од двадесет и више година. Стога смо овај број посветили подсећању на нека од најзначајнијих имена нашег стваралаштва, посебно на уреднике и сараднике, и на њихова карактеристична или знаменита остварења, која су се често први пут појавила баш у „Књижевним новинама.“ Објављујући, у свом уобичајеном опсегу само један мали избор одломака или целих прилога објављених у „Књижевним новинама“, редакција је, наравно, изузела текстове који спадају у последњу, најновију фазу листа, који од априла 1970. године уређује садашња редакција.

Као и сваком избору, и овом се може понешто замерити, али верујемо да му се једно неће одрећи: он ће нас, сасвим извесно подсетити на неке велике сараднике и нека велика имена наше савремене књижевности, од којих су нека давно ушла у историју књижевности, док нека, и од њих самих, и данас сарађују у овом листу и обогаћују нашу савремену књижевност и културу. А о овој фази нека говоре други, нека будућа редакција и неки будући критичари.

У сваком случају, већ сада се показује неопходна потреба да се изради, ако не критички приказ овог листа, а оно бар (још пре) библиографија свих радова објављених у овим новинама, за којима ће, верујемо, будући историчар књижевности и културе нашег доба, најпре посегнути да у њима нађе оно што је ову епоху битно карактерисало. Тек тада ће моћи да се пође даље од пуког подсећања: ка утврђивању онога што је у „Књижевним новинама“ било карактеристично за њих, за време или за обоје. Овакав лист, овако карактеристичан за своје време, наша књижевна публицистика, чини се, досад није имала. А колико би нашим историчарима било од користи да имамо „портрете“ и неких мањих листова, краткотрајних и у временима мање књижевне бујности, него што су „Књижевне новине“!

Са жељом да се о књижевним питањима уопште, а посебно о „Књижевним новинама“, систематски и обавештено говори, као и са осећањем да смо и сами бар мало допринели значају и вредности ових новина, захваљујемо свим својим сарадницима и читаоцима који су увек били активни чиниоци у конципирању нашег листа. Петстоти број нове серије није само наше него и њихово славље, као што је и, бар скромно, славље књижевности свих југословенских народа и народности.

Редакција
„Књижевних новина“

ПРВИ БРОЈ „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА“ (17. II 1948)

БОРЂЕ АНДРЕЈЕВИЋ КУН: ЈОВАН ПОПОВИЋ

Јован Поповић

ПАРТИЈА И КЊИЖЕВНОСТ

Уочи Петог конгреса Комунистичке партије Југославије

(...) КАДА ЈЕ наша Партија повела народ у ослободилачки рат против иностраних окупатора и издајничке буржоазије, у народну револуцију, — она је била неоспорни и једини предводник народа, а њен идејни и морални утицај на огромне масе био је пресудан.

У току ослободилачког рата Партија је са сигурношћу рачунала на своје књижевнике као на део својих кадрова, као на део себе. Књижевници — комунисти прошли су у рату кроз драгоцену школу идејно-моралног и практичног васпитања. Они су спроводили културно-политичку линију Партије и својим књижевним стварањем мобилисали народ за борбу, уздизали његову моралну и политичку свест.

Културно-политичка линија Партије у току ослободилачког рата проверавала се у пракси народне револуције, која се не би могла ни повести, а камо ли победоносно водити без правилне стваралачке примене принципа марксизма-лењинизма на потпуно особене и врло сложене услове наше народне револуције. Само вођење рата захтевало је изванредно интензиван идејно-политички и културно-просветни рад у војсци и на терену. Културно-политички рад био је и средство за подизање борбене свести, а и циљ да се у масе унесе социјалистичка култура.

Имајући великих искустава и резултата у својој културној политици до рата, у бившој Југославији, и у време ослободилачког рата, Партија је, после пуног ослобођења земље, пришла новим задацима у изградњи нове народне културе, руководећи културном револуцијом, а ослањајући се како на своје проверене кадрове тако и на остале поштене интелектуалце одане Народном фронту и Партији. Комунистичкој партији наши народи захваљују све што су под њеним руководством извојевали. Читава наша нова друштвена стварност и наша нова култура прожете су духом Партије, на челу Централног комитета стоји друг Тито, руководилац народне револуције и творац нове државе. Стојећи пред нашом новом друштвеном стварношћу, која је пуна стваралачког полета, свесних напора у изградњи социјализма, херојизма и поноса, бременита развојним могућностима и новим снагама, доживљујући, као орган свога друштва и свога времена, херојске подвиге наших људи који непрекидно расту, који преображавају стварност и сами се преображавају са својим делом, наш књижевник у свему осећа присутност Партије, и Партија га надахњује из сваке нове појаве наше стварности. Вера у човека, поност новог југословенског патриотизма, увереност у сопствене снаге, социјалистичка свест која продире у раније заостале масе, земља која се из раније заосталости развија у привредно и културно високо развијену земљу, огромни културни полет наших милионских маса, нове ковачнице наше индустрије, нове пруге, нова радилишта, нови градови, нова села која се укључују у социјалистички план, — све то, а нада све лик нашег новог човека, наше поносне жене, наше херојске омладине — говори о Партији. Партија надахњује књижевника и самом нашом друштвеном праксом.

Културна политика наше нове државе, — под руководством Партије, — учинила је књижевника потпуно слободним од капиталистичког диктата, дала пуне могућности књижевном стваралаштву да буде народно, непосредно везано с народом, да се истински надахњује стварношћу и буде истински видовит, имајући јасне перспективе. Средства штампе налазе се у рукама народа, милиони примерака листова и књига улазе у народ, народу припадају све културне тековине које су му раније биле неприступачне. Наш културни живот очишћен је од шунд — литературе, од некултурног недуха који су уносили трговци литературом, од литерарних шпекулација и отрова некњижевне књижарске робе. То је добит не само за народ, него и за књижевност, чији углед је ванредно порастао. Дела марксизма-лењинизма, која су раније стизала до радних људи уз цену опасности и погибија, данас су постала приступачна свима, и васпитавају их у духу социјализма. Старији и млади књижевници имају све могућности да се идејно-теоретски уздижу и оспособљавају као истински стваралаци. Из милионских маса радног народа јављају се све нови и нови читаоци, уживаоци културе. Наш књижевник може из народа да црпи надахнуће за своја дела, а својим делима да васпитава народ, као угледни учесник у преображају живота, као идејни руководилац коме милионске масе дају снагу. То све још више, а усто јасну и светлу перспективу, наша Партија даје нашим књижевницима.

Сем тога, наша књижевност, над којом непрекидно бди брига народне државе, непрекидно ужива помоћ Партије у савлађивању нових проблема и тешкоћа. Партија пружа свакодневну помоћ у уклањању остатака реакционарне буржоаске идеологије, у уклањању некултурног наслеђа из прошлости а у правилном усвајању културног наслеђа, у правилном идејном усмеравању књижевног живота, у преваспитавању добронамерних али још збуњених симпатизера, у савлађивању грешака, злонамерних и добронамерних, у исправљању недостатака самих књижевника — комуниста, у јачању партијности код њих, партијности која их чини истину народним књижевницима. А непосредну бригу нашој књижевности поклања друг Тито, који учествује у свему што смо извојевали и што свесно, с уздањем остварујемо.

Пети конгрес наше Комунистичке партије сви наши трудбеници, обухваћени организацијама Партије и Народним фронтом, дочекују с одушевљењем и поносом. Трудбеници града и села — радници, сељаци и интелектуалци, — унапред поздрављају Конгрес своје партије новим радним обавезама и такмичењем. Само сазивање Конгреса изазвало је у радним масама још већи полет и понос патриота независне земље, а његови резултати биће од огромног значаја за све даље напоре у борби за изградњу социјализма. Као што је значајан за све области нашег живота, Пети конгрес биће од нецењивог значаја за наш даљи културни развитак, за продубљивање и интензивирање наше културне револуције, па тиме и за нашу књижевност, која игра важну, а треба да игра још важнију улогу, у преображају нашег живота.

Конгрес се одржава после једне победоносно завршене етапе народне револуције, у којој се проверавала линија Партије, а у чијој је борбеној пракси триумфовала стваралачка примена принципа марксизма-лењинизма. Он се одржава у јеку борбе за изградњу социјализма, после већ извршених коренитих промена у нашем друштву, у јеку културне револуције која је нераздвојно везана с изградњом материјалне основе за пуни расцват народне културе. Пети конгрес наше Партије оплодиће нашу књижевност проверавањем досадашњих искустава и давањем даљих смерница и подстицаја, да наша критика постане идејнија, научнија, буднија и активнија, да одлучније води борбу против идеолошких појава империјализма, да наша књижевност мање заостаје за нашом преображајном стварношћу, да боље извршава своју високу функцију у нашем новом друштву, да више изрази њену херојку и лик наших нових људи, да васпитава и надахњује људе за херојске подвиге, да у њима развија свест о њиховој потенционалној и стварној величини, да књижевници постану у већој мери „инжењери људских душа", да се књижевност дигне на виши ступањ идејности и партијности, да наша књижевност постане што достојнија нашег народа, наше партије, нашег друга Тита, да што боље врши своју дужност на културном фронту антиимперијалистичког табора, у борби за чврсти мир, истинску демократију и човечанску културу.

Бр. 20/1948.

ПИВО КАРАМАТИЈЕВИЋ: ОМЛАДИНКА С ПРУГЕ (БР. 9/1948)

Владимир Назор

Килима'нџаро

Када ћеш, тамо, на Црноме копну,
Килима'нџаро, горо Гњевног духа,
Дрмнути главом и отворит опет
Вулканско ждр'јело?

Када ћеш једном стрести лед и лаву,
Што, скрућени, на тјемену ти леже,
Те ватру и пару избацит из мрачних
Дубљина својих?

Врхови твоји, Киб и Кимавинзи,
Горјет ће, а воде, што низ тебе теку,
Бит ће ко змије ватрене и сртат
На четир' стране,

Планино Духа срдитога, кад ћеш
Планут, и копну, над којим се дижеш,
Темељем дрмат, узбуркати вале
Свих четир' мора?

Шутиш од људскога памтив'јека, а твоја
Широка земља под сунцем најсв'јетлијим
Још урођена у најцрњој стоји
Тами земаљској;

Шутиш нијеми горостасе, а безброј
Народа, што их Црно копно роди,
Јауче, док их вјековима стеже
Европски удав.

Прени се!.. Тад ће из грла ти вјетар
Проћи по жутој Сахари, да п'јеском
Затрпа гн'језда туђинска на рубу
Жалова морских;

Отворит ће се прашуме, и чопори
Тигара, крда слонова, изаћи,
Да потјерају с Црног копна Бл'једу
Двоногу звјерку;

Конго и Нигер разл'јети ће воду,
Да Великога потопе Штакора,
Што Стаблу хљеба афричком већ дуго
Срчику гложе;

ЦРТЕЖ БОРБА АНДРЕЈЕВИЋА КУНА УЗ ЧЛАНАК „ПОЗДРАВ КОНГРЕСУ" (БР. 23 ОД 1948. ГОДИНЕ)

У долу Нила тргнут ће се лавови
Од кремена пред рушевином храма,
Туђинцу, што се уплаши и бјежи,
Да пете гризу.

Гарави тад ће устат пуци, снагу
Осјетит, сами ковати ће плуг,
Којим ће, у дне сретније, да своју
Преору земљу

Бр. 5/1948.

Милан Богдановић

О роману „Свадба" Михаила Лалића

(...) КАО ДЕЛО о Народној борби и о револуционарном освајању нових друштвених и животних стања „Свадба" можда стоји баш на једном од првих места, јер је, у мери, од најкрупнијих и најтежих, најцеловитијих творевина у области ове тематике, а, у квалитетима, несумњиво прворазредна. Ја не знам да ли се не би схватило као смело ако би се утврдило да је „Свадба" у суштини један роман, али је извесно да она носи многе одлике романа и да му досиже границе.

У „Свадби" се, врло испуњено, даје заокружени животни хоризонт и у њему читав један свет који, иако мали, живи и дише заједничком судбином и заједнички је доживљује. У њему има супротности и сукоба које оне рађају, збивања у развијеној динамици, које се, такво, не постиже ни у новели ни у хроници, ликова који јуначки савлађују судбине и од којих се неки уздижу до херојских висина, као и других овима потпуно антиподних а који су, без мало сви, у рељефу изванредно живи, и у психологији разговетно издиференцирани. Та мала животна целина има своју атмосферу, свој морал, своју минијатурну друштвену структуру.

Тај мали, а целовити свет, затворен је у тесном и крвавом окриру тамнице, у Колашину под четницима. „Као ново невиђено, и незапамћено, чудно биће састављено од многих, под тешким тамничким сводовима поче да расте та заједница осуђених партизана, намећући појединцима своје захтеве и погледе, своје неписане законе у моралу и држању, ријечи, мисли и надања". Та целина је, према томе, тако животно одређена, и тако, уз то, препуна животном садржином, да се доиста може видети као грађа за роман.

Али се мера вредности Лалићеве „Свадбе", у овоме смислу процењивана, повећава још и том одликом што тај мали, а животом интензивни свет, не постаје писцу циљ за себе, нити у ствари остаје изолиран и изгубљен, као мукли и глуви до, који само из даљина прима потмуле одјеке, да не знаш јесу ли од људског или зверињег гласа. На овај маљушан животни центар врши се, обратно томе, пројекција са широких вилика који се одавде сагледавају, или боље у њему одражени виле, као што мрачна комора садржи лик спољног света. Они се неизбрисиво утискују у свест и душу, у мисао и осећање човека овде и значајем своје ширине осветљују његова збивања у тамноме затворском куту. Они су управо у пуноме јединству са њиме. И како су то хоризонти Борбе и Револуције, то је и свет „Свадбе", у рефлексу, један трзај и грч тог великог историјског чина. Према томе, и на садржају ове књиге лежи историјски печат, који му вредност и меру подиже на виши степен.

Тај историјски чин устаничког народног кретања овде је обухваћен сектором Црне Горе. Црна Гора је, дакле, место револуционарне радње, која се, као у огледалу, прати на рефлексним доживљајима историје у тамничком свету који ова књига приказује. Временски, устанак Црне Горе је ухваћен у страшноме тренутку искушења после првих славних успеха, кад „наиђоше крупни сукоби и тешки ударци, хиљаде погибија и стотина освета", и кад се „година 1941. измаче у далеку тамну прошлост". Колашински четнички затвор је управо једна од последица тога трагичног стања, али као што често бива да последица открива узрочност, он га истовремено просветљава и обликује. Устанак је тренутно разбијен, али није и поништен. Пламен му се стихијно подржава и распаљује. Он живи и траје, али у њему је пометња. И управо та пометња се последично инкарнира у стањима која су обухваћена у животноме кругу „Свадбе".

Јер се управо у том маленоме, и, тако рећи, херметички затвореноме кругу страдалника који, на овај или онај начин, овде испаштају ту пометњу, обасјано види како се искра Устанка, пламен извршења револуционарног закона кад је дошао историски час да се он изврши, не може да угаси и угуши ни кад су престале, за тренутак и у ствари привидно, да дејствују свесност и организованост у спровођењу револуционарног чина. То су тренуци кад чисто људски квалитети стихијно проговарају и постају у најпунијем облику меродавни. У ситуацији у којој се налази Устанак у Црној Гори, и у времену кад Лалић да је слику његову у сабирном сочиву збивања, што у суштини јесте животни круг који обухвата његова књига, та одређивања и опредељивања према устаничком напору народа по дубоким људским импулсима, по вредностима човештва у себи, елементарно дејствују. И то је, мени се чини, најдивније и у исто време, најоригиналније у његовој „Свадби".

Лалић, уочавајући важност тог људског у тренутку кад је само оно још могло да буде активно, загледао је у дубину једног проблема који је, досад, и углавном, уочаван само одозго, механички, методом „црно-белог" тумачења. То је проблем разврставања на вернике Револуције и борце на њу и на њене крвнике и жандаре против ње, дакле, оне дубоке поделе, оне, неке врсте, поларизације у српскоме и црногорскоме свету на партизане и четнике. По којимэ се мерилима то вршило, које су ту друштвене и људске силе деловале, и да ли су превагу имале једне или друге, и да ли су свугде и под свим условима оне подједнако проговарале и одлучивале? У кругу револуционарних кретања који Лалић, обухвата својим делом, он јасно увиђа, и то открива инкарнирањем своје мисли у живим и необично убедљивим ликовима, да је пре свега људски квалитет ту имао реч и био фактор.

Не привиђајући и остале чиниоце који су, по њему више или мање секундарно, у том одређеноме тренутку пометње и хаоса, губљења вере и свакојаких флуктуација у развоју Устанка, могли да утичу и да буду пресудни у основном и елементарном опредељивању човека за једну или другу страну, он, чини ми се јасно види да су се онде и тада пре свега суочиле виша и „нижа људска природа" и једна се од друге одвојила. Лалић не заборавља, и његов поглед на свет му не би допустио да то занемари, коју важну улогу ту игра класни чинилац. Али он са дијалектичним еластицитетом, не пада у заблуду оних који законе механички примењују на исти начин под сваком погодбом. Не пропуштајући да уочи, где је то видно и реално, да класни фактор примордијално дејствује, Лалић осећа, схвата и то обликује у доиста животно задахнутим креацијама, да се у даном тренутку и под даним људским, дакле и националним околностима, јавља и нешто што га као поријеклo и позив допуњује, па чак и надраста. У Црној Гори, Лалићева књига, то животворно инкарнира, људи су се за Револуцију и контрареволуцију одређивали према томе ко је човек, а ко људска ништарија. Јасно је само по себи да и у идеолошком опредељивању, дакле по линији свести и сазнања људски квалитет је велики фактор и да бити идеолошки за Револуцију подразумева већ и вишу људску вредност. Али у овом случају велико је то, и то ова књига узбудљиво и прегнантно оживљује што се виши људски квалитет не одваја од Револуције у извршењу ни онда кад је, више или мање, или и сасвим, лишен идеолошке подршке и стварних фактора који идеологију носе и примењују, и Револуцију спроводе. У Црној Гори, партизан и четник то су чојство и никоговићство који су се спонтано, али активно, борбено и, тако рећи до истраге, у Револуцији сукобили. (...)

Бр. 40/1951.

Отон Жупанчич

Маршалу Титу

Из ничег је створио војску и прожео духом је новим;
ко муња у руци му бје, што бјесне удари, мине,
присутна свуда ко зрак и невидљива као вјетар.
Све људске снове протка јахач на бјеломе коњу,
пред којим се надалеко душманске размичу чете.

У миру гледамо сада његов јуначки лик.
Он непрестано снује, и када једноставном ријечи
разјасни положај наш, садашњост будућношћу створи.
Око њега, као на зов, радни се окупља народ,
у чврсте се врста бригаде пламене младости рој.

„Казуј, и чекић ће наш да преузме сваку ти ријеч,
јекнут ће земљом свом, на исток је носит и запад,
будећ' посвуда вјеру у бољи живот и свијет!"

Бр. 25/1950.

Исидора Секулић

На помолу друге половине XX века

(...) ЉУДИ преживљавају све: воље за животом има и у покојој кости. Ево, улазимо и у Нову годину, прву другог полустолећа XX века. Имамо установу уједињених народа, имамо устав те заједнице. Америку су први делегати једногласно изгласали за домаћина. Али, истине при тој једногласности није било међу људима; и гордост при том нико није прогутао; и поезије и хумора није било кад се та нова кућа темељила. Под тим знацима смо почели нов живот да живимо, и, без истине међу собом, да се тешимо. Немачка је скрхана; у Нирнбергу је заседао Дугачки суд, као побогу онај Дугачки парламент у Кромвелово доба, заседао, троструко вешала полигао, задавио кривце и очистио свет. Русија је силна и прослављена — благо словенским народима! — Америка је богата, Енглеска је мудра. Јапан је доживео што нико, умро темељно — иду обнове, слога, мир.

Но, истине међу људима није било! Уједињени народи су прећутали да су велике силе од самога уједињења разједињене. Скупштине се ипак одржавају, троше се бездушно новац, време и људске радне снаге. Беседи се дугачко и бучно, зато што увек без истине међу људима. Сакривају се велики и мали у неке своје лавиринте. Замарају се узајамно ужасно замршеним плановима и предлозима, које, као у древна египатска времена краљево печење, најмање три члана носе, у комисију. Сви изазивају и сви се страшно боје. Брбљиви и ћутљиви лашци у скупштини убијају истину. Седе у истој дворани и за истим столом, а свако вири из своје усамљене пећине и на педест језика прете или цвиле... Кад би макар сада, на прелазу у друго полустолеће, говорили истину, голу и топлу и човечну, можда би мир промолио главу, можда га не би убили. Али скупштина се разишла, истина није стала међу људе, гордост нико није прогутао и нико није хумором — дивним интернационалним језиком — раскравио срце. Авај, свет као да котрља натраг, на старо своје место у првоме кобноме полустолећу XX века.

Право је чудо што у земљама где се најтеже живи, има највише способности за радовање, и највише хумора. У Холандији има сувише воде, у Енглеској сувише чаћи, влаге и хладних киша, и дивних дрвета на којима не висе никакви плодови. А у Холандији постоји обичај: неколико пута, у летње доба, деца се дигну у четири у зору и иду по селу или граду и из свих сила звоне на кућним улазима. Мало опомена: много више шала и смеј. Енглеска је мушки издржавала Хитлерове ракете и шалила се са својим пострадалостима. Трговцу однела бомба део крова и стана, и део робе. Појавила се исписана порука на вратима: „Радња отворена као обично". Друга бомба је однела врата и излог. Порука је гласила: „Радња отворена више но обично..." Сада ми који смо давно живи, и давно и много читамо, ми знамо поуздано да хумора нестаје из књижевности и из људског саобраћаја. Није реч, наравно, о лакрдији из ракије или из разврата, него о једном скупом продукту људског ума. Хумор, од своје стране, продукује и сам драгоцене ствари: смеј од срца и из главе; стабилност у оцени ствари; храброст; истину; потез који гордости сече главу. Друга заседања Уједињених народа пролазе без једног хумористичког текста за људе који прате заседање. Из Бакингамске палате, у Лондону, иде прича како због једног старог акта и уредбе који нису поништени краљева кућа и данас важи као „зоолошки врт". А из живе и многољудне куће пуне народа, нема шаљиве поруке никада. Тамо влада мргодна и озбиљна атмосфера читавог низа усамљености. Ах, кад би неко у Удруженим народима имао у прави час инспирацију да каже нешто као Енглез Шекспир: „А ти, брајко, мислиш ваљда: зато што ти имаш врлина, неће више бити колача и пива!" Добра воља би се заметнула чак и у удруженим народима. Хумор је магична палица за добру вољу.

Сутра, тачно у поноћ, време ће све живо понети у нов полувек, у ново доба старости, у нове односе са блискима, и далекима. Свака прашинка ће од тога часа ући у нов рачун грађења света. Али, део човечанства, наоружан, смућен, на мртвој стражи или у маршу, тупо ће или горко мислити: да нових година уопште нема, да је све иста једна година од Ксерксеса до Кореје, и да ће се само по угрејаним кафанама ударати у гонг за поздрав Новој години... О људи добре воље! не заборавите што смо починили у прошлом полувеку; и не варајте се да мир може настати насред моста испод којега је бездан, а над којим сева, пуца и потоп се излива. Немојте се варати да мир може настати после битака и заробљавања. То није мир, то су изнуреност и потрошеност, које трпе сваку извитопереност мисли и закључака. Мир није хартија и није нешто површинско што се, као чаршав, може раширити над нередом, хаосом и лажима. Мир је ствар дубинска и органска, он стаса у нама са животом нашим. Мир је истина, смерност, поезија, хумор (...)

Бр. 1/1951.

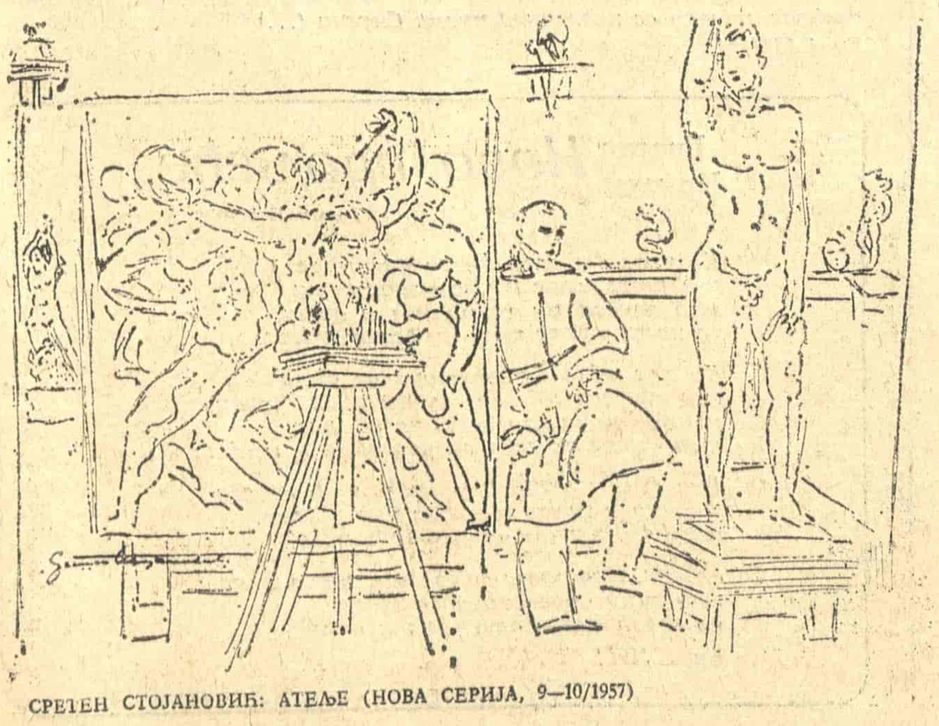

СРЕЋЕН СТОЈАНОВИЋ: АТЕЉЕ (НОВА СЕРИЈА, 9—10/1957)

Мирослав Крлежа

ЈЕДАН ЗАПИС ИЗ ГОДИНЕ 1918.

МИРОСЛАВ КРЛЕЖА

ЧАМОТИЊА пасје жеге када мирише мјесечина по роснатој прашини сеоских друмова, а јабланови стоје мрачни и глухонијеми. Стопа људска лијепи се о врући хљеб земље, циједе се звијезде смарагднозеленом тканином неба, гаси се касно, зрело љето. Одбијају ноћни сатови бијелих, окречених звоника, у меланколији мађарских давних бдјења, љета године 1918. када умире први хунски милениј, данас сјенка међу сјенкама у Ахеронту. Све се полагано гаси на посљедњим пропламсајима памћења као свијећа пред свитање.

*

То, што мали бубуљичави кадет Рајнер Мариа Рилке сања свечану смрт балавих корнета: јашу барокни витешки коњаници по мађарским мјесечинама (у сребрним оклопима крхки, алабастрени костури, ломни као дјечје играчке), то је нестала стварност, има више од двјеста година. Бершењецијеви хусари са дугметима од сребрних олива, са кацигама окићеним коњским реповима, а о зној на бедра кобиле звекећу тешки гвоздени палоши и скрлетни, златноопшивени сабрташец, са монограмом белведерских царских кнегињица. Све је у такво, лирици само барокни симбол: хусарска атила сјенка је коњаничког полубога пред којим су савили своја поносна кољена Кампидољо и Латеран.

Арпад, Анжу, Луксембург и Јагелони само су гњиле крте барјака по царским бечким предсобљима. Шпањолац из Ischla сједи на будимској тврђави, владајући менталитетом Лехарове Веселе удовице.

Тај вјечни, плави штимунг дунавских валцерских таласа зове се Wekerleov кабинет (воштаних кипова), када тај valet de chambre годинама прислушкује пред грофовским алковенима, да ли се је Њихово Господство Преузвишени Господин Тиса већ пробудило? По првом јутарњем звуку грофовског звонцета из спаваонице Његове Преузвишености зна се у овом туробном свијету какав ће дан свануги у грофовској жупанији, већ према томе, да ли Су Господин Гроф устали лијевом или десном ногом. У гранит објективне феудалне стварности не сумња нитко, а свега је нестало као чаробног дима из хиљаду и једне ноћи. (...)

*

У оно доба (1917), све је изгледало тако једноставно. Послије побједоносног звекета оружја извршити дефинитиван продор до Кварнера, није се причињало ни по чему неким нерјешивим задатком. Три кајкавске жупаније потомака задунавских и прекомурских Венда и онако не спадају под клобук јужнословјенске масе, а постепена мађаризација Прекомурја и Међимурја доказује бјелодано, да се може кад се хоће, ако се хоће тако, да пуцају кости онима који тако неће... Перфорирати мађаштином кајкавски појас није нарочито проблематично, јер Ријека је ,ето, већ солидан мађарски мостобран, тим више што су Славонија и Сријем заправо напучене већином по Хрватима потлачене масе Мађара и Нијемаца. Треба те „заробљене мађарске и њемачке масе ослободити од загребачког банског терора", а с Муслиманима у компромису проширити мађарски краљевски продор до Босне, пак су контуре побједе мађарског оружја сигурне.

Тако о тим мађарским стварима не размишљају царски кругови на челу јункерске јунте у Берлину и Цар у Бечу, а мађарски Краљ у Будиму, а с њиме, то јест са Benjaminom Kállayem и Wekerleom грофови Hugo Klebelsberg, Széchenyi, Zichy, Apponyi, Andrássy, читав будимпештански Citty из Леополдштата, мађарски литерати и пјесници Herczeg, Heltai, Rákosi, Motrtár, Lengyel, Brody, надбискуп Prohaszka, читава пештанска субвенционирана штампа, шеф мађарског интелектуалног католицизма патер D. I. Bela Bangha, кнезови Windischgraetzi, Pallavicini, Odelscalchi, Schönborn-Bucheim, a last not least гроф István Tisza увјерени су да ће узмађарати Швабу.

Господар Бихара и Теребеша, тај мрки плавокрвни Калвин знаде боље од свих, да мумије могу владати над живима само тако дуго, док су живи поданици и сами пасивни као мумије, и тако је мијешао карте са плутократима и Израелитима, с ердељским бољарима, са берлинским јункерима, са хрватско-српском коалицијом у хрватском сабору; он је за Mittel-Europu, за Савез с Нијемцима, да спријечи продор демократских маса, да онемогући рјешавање југословенског питања, да учини и да подузме све, да се не би пореметио аристократски статус кво мађарског господског парламентаризма. Тиса и Manfred Weiss не фразирају о слободи умјетничког стварања као барун Hartvanyi, који либерално сањарећи о поезији, као ратни лиферант вуче дивиденде од бонбона и чоколаде.

За грофа Тису не би се ни у погрдном смислу могло рећи да је bel-esprit. Свијестан, да би човјек могао у миру уживати свој послијеподневни чај у пет сати, да би могао играти на турфу, мијешати карте код покера и chemin de fera, да би се могао кретати у мађарској гали са златним остругама, он треба да је свијестан како „моб", то „смеће улице", а та „смрдљива гомила пролетерске канаље" треба да кушује под корбачем и насиљем, и господину грофу као идеологу не би се могло предбацити, да је икада намигивао лијево... Био је досљедно. феудално класно-свијестан. Насилна природа, мегаломан, логичан као крвник и несмиљен као противник, увјешено је презирао све брбљивце са такозване љевице: господу грофове Károlyia и Bathyányia, и плебејце Vizi, Holloa, Lovászya, или мизерије од социјал-демократа, господу Buchingera или Szakatsitsa.

Мађарски грофови су англомани, фанатички лордовски имитатори свега што се тиче протокола, аграрног јункеризма, чаја у пет, ручкова сервираних по голим храстовим таблама, његе коња, редингота и лова на лавове у Судану или Кенији. А у ствари за њих је свака пак и минимална лијева реформа, која би изравнала народности с мађарским центријем, била анационална.

Нацију представља мађарски центри, и језик мађарског племства у мађарском царству треба да игра исту улогу као и енглески у британским колонијама. Познавање мађарског језика може се свладати до шестог разреда основне школе, а за мађарске поданике свако даље учење је потпуно сувишно. Неки глупани са малом државном платом као жељезничари и финанси, то су најидеалнији поданици. Латентна опасност за мађарски народ, то јест за народ мађарских краљева били су: чешки краљеви, словачки пастори, рутенски агитатори, румунски шовени и југославијански романтици. Лати пуно право гласа овој деструктивној банди значило је самоубиство за мађарску супремацију. Ако је крунисани плашт Светога Стијепана „реакција" онда је та „реакција" — sine qua non — егзистенције мађарског племства.

Бр. 23/1954.

Оскар Давичо

Митинг

Ја певам хероја ког волим,
обичног члана Пе — Ка.
Знам, и јунаци
од рањиве људске су грађе.
Но разлика је: и мртве
њих партиски рад чека —
по лику свом
да кују
лепоту
за другове млађе.

Ја знам шта знам и кажем шта видим

То није мало.
Галерија и партер
у чвор су се један стисли
да науче храброст тог срца
што није признавало
да без слободе
може
живот
да се замисли.

Ја кажем шта видим да би
са мном сви пропевали.
У препун театар је ушао,
кад почо сам песму о њему,
друг више, него је места
за људе било у сали.
Ал видим: друг прекобројни
пажљиво слуша поему.

А мени је, да се закунем
пред њим
у те стихове.
Нек ме сваки стих спржи
и згроми ко муње небесне,
не дорасте ли ми крв
да тече сва за другове,
не дам ли сву снагу свести
животу
да пева ко песме.

Ал хоће ли у себи
јунаштво
свако да нађе?
И јунак је човек.
А човек — херој, ако је тако.
Од истих се кости граде
сви прамци људске лађе.
Заплови!
Курс ка јунаштву!
Је ли лако?

Лако није. Али је нужно ко зрак,
још хитније.
Сто пут је лакше на душак
из мањерке
смрт пити,
но уз завичај
цели ухваћен у ћелије —
роб бити, роб бити,
роб бити.

Пре нек ме песма сажди!
Нек згнијем спред шаровине!
О Зрењанине Жарко,
град ти си у равници.
Широке су ти улице
и сви се димњаци диме,
а ти си за плугом
на њиви,
за стругом — у творници.

Ах нисмо деца! Црне се јесењем
угари родни.
Осам нас лета већ хране,
хлебом у ком су жртве,
ал тај је крух све снажнији
и ми све више слободни
док срце бије
једнако
за живе и за мртве.

Један удар му за нас,
други, за њега — дамари,
за њега равничари, за све
који се боре.
И свуд је у држави.
Крај вас се, граничари:
у хладне ноћи
на стражи
и његове очи
отворе.

Не обарај пламени поглед,
друшкане горњиви!
Био је обичан човек.
Што не би и ти мого,
што не бих
— то је смисао —
Што не бисмо сви живи,
као он — и то је смисао — дали
више
но много.

Што да не растеш вих себе
до своје људске висине,
журећи ко девојци
смени на радном месту?
Пребројим ли норму дана,
тебе ће дан да вине
до среће која ти даје
сву земљу за невесту.

Треба ли срца за то?
Срца имате,
ударници!
Поновите за мном:
— Бићемо вештији ложачи,
спретнији монтери,
бржи рудари,
све бољи радници.
Рећи са мном: кунем се,
на делу бићу све јачи,
знањем руку, снагом ума,
ударна земљо моја!

(Одломак из поеме о Жарку Зрењанину)

Бр. 16/1949.

Станислав Винавер

БЕЗ АЛАТА НЕМА ЗАНАТА

ОСНОВНА тешкоћа, при нашем превођењу туђе старије поезије, јесте јамб. Наш језик, по својој присној мелодији, по своме увиду у свет и његове тајне, држао се малих и дробних распона, и извесних трохејских чудодејстава (најпре тежи, звонкији, истакнутији, разговетнији наглашени слог, па за њим пад, склизавање мукло, слог пригушен, пун тамних неизбежних призвука, који иду и до језовитости, до ропца). Међутим, основна, витална (па и оптимистичка, потврдна) тежња још старог грчког говорног жубора, била је јамбска (додуше квантитетска: стопа од двојства дугог и кратког слога. Постизавало се нешто слично данашњем акценатском јамбу: бржи ток). У модерним језицима захтев јамба постао је од првостепене важности у брзом живом, па и задиханом говору. Ту је јамбско помицање и промицање нешто незаменљиво. Како срља усмени жубор? Углавном јамбски, па макар се понеки пут и спотакнуо. Сместа ће се дићи. Јамб убрзава ритам исказа, јамб, тежећи следећем слогу, потире многе претходне застоје и устуке, потире и брише излишне опомињуће акценте — чиме се пожурује ритам стиха: „имамо ми још много да саопштимо! С пута!"

Дакле, јамб, још у древном грчком дванаестерцу, не осврће се на издиг свих шест претежних слогова и појмова, него захтева њихов много мањи број. Шест је стопа, али није и шест важних застоја. У старом римском сенару (стих од шест јамбова, са много већом акценатском патетиком него у грчком) има најчешће три издига, а не шест. О томе се писало и писало. Тиме је јамбски ток постао мање свечан, мање гломазан. Добио је крила и гипкост. Не гмиже као древна аждаја. За свечане прилике употребљавају се трохеји, а још радије аждајски и пракорњачки спондеји, па наравно и дактили: свака се реч ту поразно заигра и разбесни: „Не дам се!"

Наши српски трохеји у класичном десетерцу (потпомогнути нарицањем дужина, на крају) често личе на запевку. Они успоравају изговор стиха. Овај успор, у воденици нашега лаганог млевења слогова, често баш и омогућава епопеју: њен кобни неумол. Али, у драми и лирици, од његовога покора не може се ни у шта крилатије, и зрачније. Природно је, да се и код нас појавила потреба за јамбом, за оним што јамб собом носи и доноси: за жубором, за неосвртом, за слашћу живота (а не за вапајем живота, који се не може отети од удеса). Јамб хоће и мора да се отме од судбине. Бар "за нека своја магновења. Јамб, или оно што је кадро да замени јамб. Појавила се и у нас потреба: да не изговарамо сваку реч као нешто неисцелно; да се понадамо, па чак и разгалимо мелемима и отровима језичне наде. Појавила се потреба: да се манемо натронтаних слогова у парадном стајаћем руху, са царских и свештених фресака.

Лаза Костић покушао је, са изванредним успехом, да оствари нашу суврст јамба. Његов је Максим Црнојевић плах и необуздан, његов Ричард Трећи (превод Шекспира) ношен је страшћу као вихором. Али се догодило нешто неочекивано и Лази, и његовим следбеницима (а сви који раде о модерној српској поезији, следбеници су Лазе Костића). Пошто јамб није у сржи наших појединачних речи (него мора да се тражи читавом реченицом); пошто је јамб, стицајем многобројних околности, у нас болно затегнут, као Одисејев лук (само га Одисеј и може затегнути како ваља, — Одисеј — Лаза Костић) то је он, наш јамб, испадао на махове и сувише свечан, необичан, неприродан, па је захтевао и много акценатског и смисаоног напора. Тако наш јамб, место да смањи број гласовних удара у стиху, место да буде психолошки брз, баш напротив, повећавао је збрку и звеку речи. Аница Савић-Ребац, преводећи Лукрецијеве тврде хексаметре, приволела се јамбу, и добила је на српском велики број свечаних нагласака и пренагласака, издига и искока, дакле нешто што је у опреци са суштином јамба, са душом јамба, са подругљивом јамбовалком. Код нас је такав јамб извршио улогу хексаметра, због своје необичности (која је и у суштини грчког хексаметра, ритма прилично туђег грчком језику, ритма напорног, који истиче све реч по реч).

Бр. 11/1954.

Јосип Видмар

Медитације

НЕ ЗНАМ више каквом случајношћу сам се пре много година једног пролетњег дана сусрео у Версајском парку с покојним вајаром Николајем Пирнатом. Шетали смо се крај вода између отресаног дрвља и крмовља по путевима које је за Луја XIV пројектовао архитект Ле Нотре. Застајали смо пред скулптурама, чини ми се да су били кипови француских краљица, и разговарали о њима. У том разговору Пирнат ме је одједном упитао: „А како ти кипове уопште гледаш?" Питање ме је изненадило, учинило ми се скоро неразумљиво. Како их гледам? Гледам их, ето. Најпре као целину, затим у детаљима, њихове покрете, линије, пластику, карактер, израз, укратко све. Тако некако сам зачуђен одговорио. Био сам унеколико несигуран сам у себе, говорио сам с даровитим вајаром. Пирнат је гледао кип пред нама и говорио као да казује себи: „Ја најпре разгледам саставе. У њима се покрети укрштају. Ако је тамо све у реду, кип мора бити добар" (...)

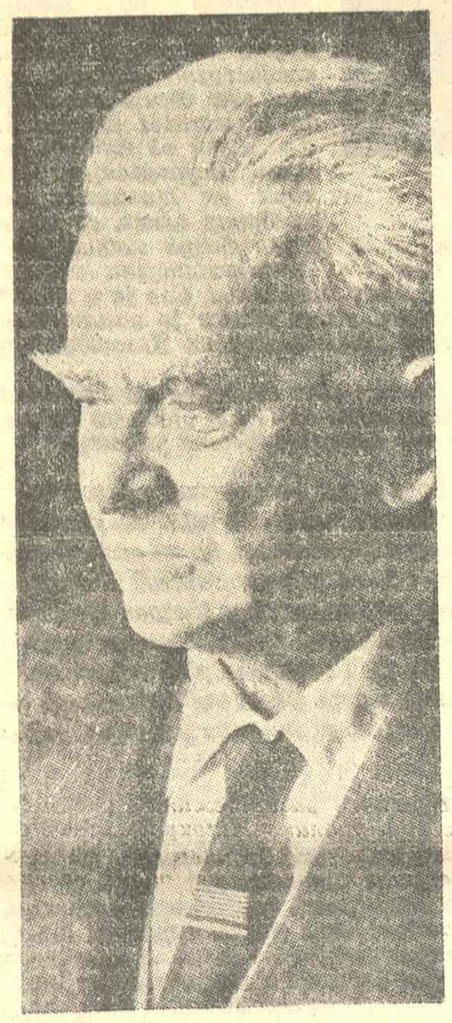

ЈОСИП ВИДМАР

Ствар, коју је Пирнат изразио речју „састав", треба наравно разјаснити и схватити је у њеном ширем смислу. У саставима се покрети укрштају, то значи, у људском телу постоји при сваком покрету више тенденција, а на сваки начин бар две основне, наиме, покретна, која равнотежу руши, и статична, која је подржава. Бар те две тенденције се при сваком покрету укрштају у саставима тела. Можда би било боље рећи да у неком саставу пре лазе једна у другу. И та реч „прелазе" је прави садржај Пирнатове мисли и њен општи, шири смисао. Ради се о прелазима, само просторно и телесно гледано, о саставима, који вежу, спајају покрете, стања, процесе у целину и стварају континуитет између појава које могу да се међусобно и веома разликују.

Чим је изречена реч прелаз, свакоме ће несумњиво бити јасно да се ради о важном уметничком елементу, још више, да се ради о важном животном елементу који је нужно и неодољиво присутан свуда, мада га човек увек не примећује. Тим више свако примети нескладност тамо, где тај елеменат недостаје. Човека који не познаје прелазе, који у својим мислима или питањима, како се то каже, скаче, осећамо непријатно; тим више ако не зна за прелазе у осећањима или у понашању. Тај осећај је тако снажан да мало пажљивији човек који у разговору дозволи себи неочекивани скок, осети потребу да објасни по каквом асоцијативном путу је дошао до новог предмета, укратко, осећа потребу да објасни „прелаз" који је по својим путевима извршила његова мисао.

Ако је тако у животу, природно је да смо за ту појаву тим осетљивији у уметности која је по својој основној функцији кристализација живота, као што је психолошка синтеза свих значајних сила и својстава људске друштвености, зато и смисла за здраво, вољно прелажење од ствари до ствари. Нема уметности која тај елеменат не би познавала и којој то својство не би било важно. Чињеница да је вајар Пирнат могао на њ упозорити код вајарства, јасно показује да то није само важан фактор у такозваној уметности времена, у уметности која се развија у медију времена и којој су прелази нарочито нужни, него да је исто тако важан и у просторној уметности, у сликарству и архитектури, а да о вајарству, од кога полазим, не говорим више (...)

Много јасније и одређеније је то питање у литератури, мада је и ту, као и свуда другде, прелаза, начина прелажења момената у моменат, безброј, од контраста до најједноставнијих и логичних и фабулативних прелаза, какви су карактеристични нарочито за приповедачку прозу. Исти прелази својствени су и поезији, само су у њој обично лаганији и финији. Ту се могу да развију до тако рафинираних и карактеристичних елемената, као што је, на пример, рефрен, а могу да се сублимирају у највише појаве те врсте, какав имамо на расположењу, на пример, у магистрале-у Прешерновог „сонетног венца". Та „трикрат пета песен... всех других скупај веже хармоније. Из њега звира, вања спет сезлије по врсти песен в сакега сонета; приходња в предње концу е зачета." То је низ необично уметнички остварених стихова који чине прелазе из сонета у сонет и који поврх тога сачињавају самосталну песму са сажетим садржајем целокупног дела.

Таквих уметничких прелаза не позна ниједна друга литерарна врста. Драмска уметност, на пример, садржи прелазе који су тако очигледни и пластични да их увежбано око осећа скоро исто тако одређено као што види саставе и украснице кретњи на киповима. Литерарна теорија је већ у давна времена открила у драми неке кардиналне тачке или моменте, у којима се драмска радња ломи, где се животни прегиби укрштају и прелазе из фазе у фазу. И као што су за посматрача скулптура важни састави, тако су за читаоца и гледаоца драме важни ти моменти: покретни тренутак, врхунац, катастрофа или расплет и још значајни састави драмске радње. На тим местима најлакше ћеш се уверити да ли се радња развија логично и природно из карактера драмских лица, као и да ли је дотле природно и нужно проистицала из њих.

Само један пример таквог критичког драмског, односно комедиографског прелаза. „Ревизор" четврти чин, девета сцена Хљестаков има за собом свој велики наступ на гозбу и управо је покупио свој „данак" од чиновништва које у њему гледа ревизора. Одлучио је и изјавио да му је ту добро и да ће зато још ту да остане.... Осип му каже у дијалогу: „Вас овде, заиста држе за неког другог... Незгодно је време: може неко други наићи..." и већ се Хљестаков предаје: „Па добро...".

За драмску снагу целокупне остале радње у комедији, та одлука је сувише лака, тај прелаз сувише незнатан. Та се чињеница нарочито примећује на позорници, ако представом не управља режисер који је тога свестан и који ту слабу слику не подупре сценским помоћним средствима, посебно изразито и повишеном глумом. Тако је у тим великим драмским обртима могућа нарочита општа контрола целокупног драмског ткива, јер ти моменти имају важну улогу предочења логичног и природног настајања будућности из прошлости и садашњости, које је исто тако недокучиво као и онај тренутак окомито баченог камена, кад тај досегне свој врхунац, пре но што почне да пада.

Својеврсни и мало примећени прелази у драмским и приповедачким делима су и закључци или завршеци. Кад их називамо прелази, свестан сам извесне пресенетљивости тог израза. Па ипак су прелазни. Свака новела, роман или драма представља неки живот у кризи или у низу криза; живот у кризи се издиже из своје нормалне једноставне равнине. Напетости и конфликти настају у њему, осећања, хтења, страсти се напињу до крајности и проузрокују пресудне одлуке и катастрофе. Затим се снаге слегну, умире, и сместе у своју уобичајену равнину. Живот се нормализује. Тај прелаз из кризе и делиријa у нормализацију ствара у таквом делу његов закључак који може да буде веома изразит у погледу на тај свој задатак а може да буде и замућен и мање одређен. Али задатак закључка је свакако прелаз који сам описао.

Бр. 52/1952.

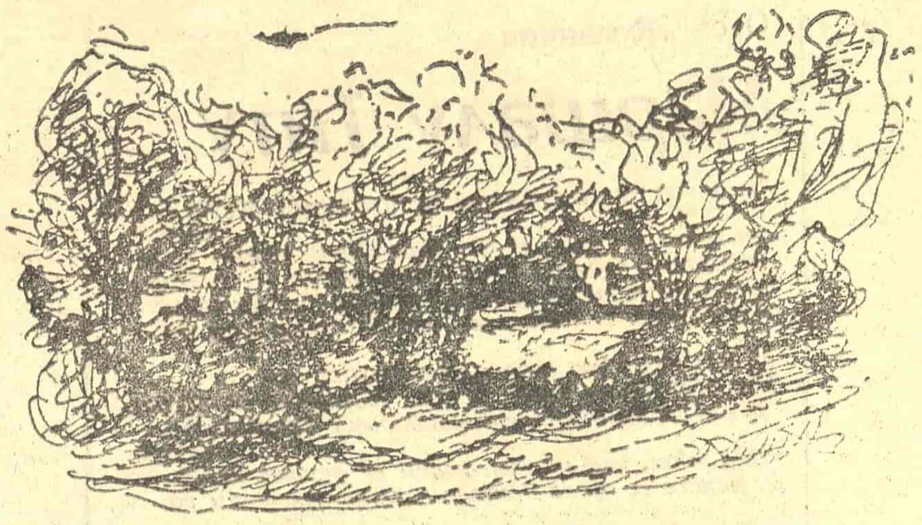

ЦРТЕЖ ЉУБИЦЕ СОКИЋ (БР. 40/1951)

Тин Ујевић

Пливачи

Имам једно море за се. По њему пливачи
шире руке, размичу се у ширину
отварају уста, шире им се плућа,
плохом воде снатре звијезде надахнућа,
плове, пиље, хватају даљину,
враћају се у се, у вал, у дубину.
И, по својем такту сад су сви сниваци.
У недогледу мета оснивачи,
невидљивих сила зазивачи,
можда снатре море као простор неба?
и виде ствари више но што има?
и видно су се сви предали снима,
врх вода призрак њима свима треба.

Бр. 18/1951.

Родољуб Чолаковић

НА НОЋНОМ МАРШУ СА ВЛАДИМИРОМ НАЗОРОМ

(...) У СМИРАЈ сунца почела се постројавати наша колона. Командант Прве војвођанске, Камењар, и Пашко Ромац, нови политички комесар бригаде, искупили су команданте батаљона и командире чета и издавали им последња наређења. Борци двају батаљона који ће нас пратити одмарали су се у једном шумарку, одакле се чула њихова пјесма. Рањеници и реконвалесценти сједили су поред сеоског пута и жагорили. Готово сви су испијени у лицу, а прилично дроњава одијела висе на њима. Има их из свих наших јединица које су прошле кроз Четврту и Пету офанзиву. Банијаца, Крајишника, Далматинаца, Црногораца, Србијанаца. Главна тема њихових разговора је храна које су они жељни већ мјесецима. Нарочито су гладни тифусари којима су торбе пуне комадића хљеба, кувана и сирова коњског меса, кукуруза и овса у зрну, — па се опет боје глади, и једва чекају кад ће на Мајевицу за коју су чули да је пуна свега.

Кад се смркло, колона је кренула у долину Спрече, према друму Тузла — Зворник. Ишли смо доста брзо, иако је у колони, осим бораца, било око тристо рањеника и реконвалесцената. Налазио сам се стално око Назора који је јахао на свом коњићу. На моје заинтересовање како му је, кратко је одговарао: „Добро". Уопште, држао се на маршу одлично.

Пред друм смо стигли око поноћи. Дуж колоне се преносило наређење да коњоводци држе коње чвршће и да колона преко друма иде брже. Управо сам заједно с Назором избио из шикаре на једну чистину испред самог друма, кад ноћну тишину проломи паклена паљба из митраљеза. Зграбио сам узду Назоровог коња, викнуо Назору: „Сјаши и лези", и легао сам на ивици неког јарка. Одједном се над чистином дигла непријатељска ракета која је простор око нас осветлила као у по дана. А одмах затим осу бјесомучна паљба из митраљеза и лаких бацача. Чета која је ишла на челу наше колоне залегла је испред нас и упустила се у борбу с непријатељем, у чију смо засједу упали. Лежао сам неколико минута у јарку, настојећи да се у мраку оријентишем, а онда устао и покушао да у гужви од људи и коња ухватим везу с неким из штаба. Наишао је један командир чете, и на моје питање гдје је Камењар, одговорио ми је да је на друму код чете која својом паљбом брани одступање наше колоне.

— Штаб је наредио да се повлачимо према Ракину Брду, јер су на друму тенкови и оклопна кола.

Окренуо сам се и позвао Назора, али њега није било у јарку. Викнуо сам га неколико пута, али се он није одазивао. Непријатно се осјећа човјек кад око њега зврје меци, кад сваки час у близини груне мина, али у овим тренуцима сам на све то заборавио. Било ми је хладно око срца од помисли да је он можда погинуо или су га, онако слаба, прегазили коморски коњи који су, узнемирени пуцњавом, у приличном нереду јурнули кроз шипражје.

Колона је узмицала полако натраг и набијала се у шуму. Смотрио сам у колони Фрању Херљевића, команданта батаљона Шесте бригаде, и позвао га себи:

— Познајеш ли Назора?

— Је ли то онај стари што изгледа као професор?

— Јесте.

— Мало прије сам га видио на чистини.

— Брже натраг да га нађемо.

Вратили смо се, и на моју велику радост нашли брзо Назора који је био једно тридесетак корака десно од нас. Био је миран и сасвим присебан (...)

Узео сам га испод једне руке ја, а испод друге Херљевић, и, што смо брже могли, просто га одвукли у шуму. Ускоро се пронашао и Назоров пратилац с коњем који се одмах, чим је запуцало, самоиницијативно повукао у шуму да ту сачека развитак догађаја.

На чести се и даље водила борба: наша колона, већ прилично срећена, полако се повлачила према Спречи (...)

Број 18/1951.

Густав Крклец

Ново прољеће

Јовану Поповићу

Ко прољеће, што букти дахом љета
и влажне мрље на мом зиду суши,
што заноса ми распламса у души,
те попут вјетра крај студенца цвјета.

Ко лак облачак расплине се сјета
кад мотрим гдје се грумен земље пуши,
и птичјим циком заглуше се уши,
што стиже с неког ведрог, модрог свијета.

Још јуче скрушен, преморен од страха
због коре круха и крова над главом,
посрћем, кличем срцу дајући маха,

срећан, што мину мраз, што неста зима,
што могу опет опити се јавом
ко усред магле слутњама и снима.

Бр. 17/1951

Иво Андрић

На камену, у Почитељу

ПОЧИТЕЉ. На једној нози стоји, једним стопалом држи земље, и то не целим. Није лак ни удобан положај. Није весела могла бити историја овог чудног утврђеног насеља чији је сав смисао био одувек у том да је утврђено, а насеље је само по нужди и узгред. За шест векова бити град од камена, у стрмој, кршевитој и тесној долини Неретве, на тешком и изложеном месту [„земљи на ћенару"], није лака ствар ни завидна судбина.

Мучни су морали бити и тешки кастелани, диздари и капетани који су у току векова, прво хришћанских а затим османлиских, седели у највишој од ових кула које је време посекло и свело на једну меру, али које и данас, последњим остацима казују сву разлику у некадашњим правим димензијама. Строги и неповерљиви су били ти људи у сталној борби са трошношћу материјала и неизбежним слабостима људске воље и карактера; њима је брига за безбедност овог града, чувара државне безбедности, лежала непосредно и целом тежином на грудима. Они су и ноћу ослушкивали ток ћудљиве Неретве која једе земљу и подрива стену испод града; бдели, да би видели да ли бди стража на бедему; и стрепели од завере, мита и варке, од људског лукавства које на оваквим местима никад не спава и не мирује, а често упропашћује на спавању оне који се миру и спавању потпуно предају. Само својом будношћу је живео и само на једно око спавао многи који је овде морао да живи.

Каква је морала бити посада овог града који је и пре него је постао рушевина морао бити овако нељудски стрм и испоснички сув? Разнолика у разним епохама по броју и саставу, снази и вредности, припадности и имену, она је била увек слична по својој сталној борби са чамотињом, оскудним тајином, дањином или ишчекивањем. У њиховом постојању морало је бити увек, и у најмирнијим временима, нечег од првобитне опасности и мучног опреза, који су створили и обележили ово место као тачку бдења и стражарења, нечег од поноса и силе, и свести о дужности и величини свога позива вазда будне бране, сачињене од камена и живих људи.

Било је, и морало је бити, много чамотиње и досаде и аскерског чмавања у очекивању сукоба и опасности које не наступају, док живот постаје сав једно једино једнолично ишчекивање без краја, а са заборављеном првобитном сврхом. Било је чежње за покретом и ширином, уживањем и променом, оштре и болне као сечиво у живом месу. Али било је, и морало је бити, и радости, дивље, кратке и војничке, у сваком беласању женске кошуље на чобаницама са друге обале, у ћилибарски жутом мостарском вину које љуљушка у себи неухватљив и сталан зеленкаст отсев и које је, поред сласти и опоја, имало за исламског ратника још и драж забрањеног и грешног уживања. Било је сласти у воћу из присоја, у топлој погачи и неопходној кафи, у јаком љубушком дувану, добром и нераздвојном другу дневних и ноћних часова. [Још и данас се као плетиво невидљиво финих нити провлачи кроз прозоре и мазгале, кроз дивљу павит и лишће смокве и кржљава нара — и нешто од снова и светова сагледаних у дуванском диму.]

Било је и морало је бити.

*

Сео сам и наслонио се на гладак, изваљен камен који је некад био нешто у згради које више нема, ћерчиво, праг или довратник.

Ово је ретко и драгоцено место. Овде се може замислити време и односи људски у њему. [„Време земно и судбина људска".] Бар тако се за тренутак чини. А та замисао, ма како кратка и непотпуна, вреди напора да се потраже оваква места, вреди тешке туге њихова постојања.

Овај камен је у зноју људског лица вађен, клесан и узиђиван у смишљене грађевине које служе људима за њихове разноврсне потребе и одговарају њиховој жељи за лепотом, жељи која иде мимо и, често, изнад тих потреба. Служио је овај камен и трошио се споро и неприметно у тој верној служби, све док његова намена није изневерила њега, док није нестало сврхе којој је намењен и људи којима је служио и он и његова сврха. И опет је, као камен, остао ту на месту и ожиљцима и траговима на себи говори и сад о тој служби, и стајаће док га вода и земља не отплаве и не покопају. [„Јер, обрађен камен нити уме шта да сакрије нити може шта да заборави.]

Ето, са таквог камена, под до белине ужареним небом, у Почитељу, наслућујем време дубље и даље од свих познатих ми људских односа које меримо временом и који нам служе за наше површно и вештачко мерење времена. У магновењу, које ми својом краткоћом одузима сваку сигурност суда, угледао сам, чини ми се, иза нас и испред нас, векове који су већ изван сваке мере и сваке моћи сећања, и оне који још нису добили имена ни обележени догађајима. — Кажем „угледао сам", кажем тако само због недостатка речи, јер уствари ја нисам видео, него обневидео у том тренутку видовитости према ком је свака муња спора и дуготрајна. Рекао бих можда „наслутио сам", кад реч слутити не би била тако двосмислена и замрачена метафизичким призвуком који је прати, док је ово о чему ја овде, са камена у Почитељу говорим, сама суштa стварност овог нашег, људског, јединог, и искључиво људског живота.

*

Смоква у пукотини тврђавског зида.

На овом месту, пре двадесетак година, деца су, после купања у Неретви, застала да се одморе, једући зреле, меке и слатке смокве. У летњој обести, гађали су једни друге остацима нагриженог воћа.

Ситно парче смокве пало је тада у пукотину старинског зида. Догодине ту је исклијала смоква. Као недоношче, клица је дуго лебдела између раста и нестанка. Грумен земље у пукотини, ретке кише и слаба роса учинили су своје и клица се одржала. Израсла је смоква — богаљ. Ониска, крива, као бршљан притиснута уза зид. И по закону који важи за сваку смокву и за све живо, стала је и да рађа ситним, ретким, спеченим плодом који никад не дозрева. И сад јој при врху видим неколико таквих плодова, и они, као сваки плод на свету, чекају почетак медне јесени. Рађа и рађаће по истим законима по којима рађају бујне и плодне смокве у доброј земљи и на погодном месту. — Пролазим поред ње, дирнут, и бележим њено постојање, чувајући се добро да је не оскрнавим олаким поређењем, таштом метафором.

*

Напуштајући Почитељ, сео сам још једном на врео, оборен камен, на највишој тачки града.

Миран је свет како га у овом тренутку видим. Безбројни незавршени покрети и недовршени замаси и почеци легли су за трен ока у мрку пругу у којој се поклапају две сказаљке. Мирно је и непомично све око мене; зграде, растиње и предмети, ослобођени своје сенке, не теже никуд и не казују ништа. У несвесној тренутној самообмани ја тај мир протежем на сав свет, као једну од оних варки које значе истину једног тренутка.

Избледео је у бело модром жару језичак небеске ваге. Ни знака ни бројке, ни писма ни гласа. Не зове се никако, не означава ничим и не бележи нигде оно што казује овај тренутак на камењу, међу камењем, под зенитским сунцем. Дан нема имена, време нема мере, свет је изгубио границе. У савршеној равнотежи мирују тасови постојања и непостојања.

Али већ идућег трена сказаљке ће се помаћи из свог подневног положаја и раставити се невидљиво и немрљиво маленим, али од сваке катаклизме јачим покретом, — и свет ће се указати нашим очима онакав какав је, све ће се звати по имену и мерити устаљеним, ограниченим, нама приступачним мерама наше мисли и нашег корака. Све ће постати оно што је. Све живо и мртво око мене добиће опет своју сенку, букагије које са даном расту тежином и обимом. Све ће и постојати, само као покрет и уколико је покрет. Кренућемо са поворком. За нама ће остати неизречен, неизрециви и мимо сваку меру велики тренутак безимене величине и варљиве, дивне равнотеже света.

Заборавићемо наук и поруку камена у рушевинама, и ништа на свету неће моћи да нам их потпуно оживи у сећању. Ништа. Ни ови редови које бележим на том камену, у подневни час.

Бр. 3/1954.

ИВО АНДРИЋ

Сима Пандуровић

О нашој поезији и критици данас

ПОЧЕЛО СЕ опет говорити о кризи поезије, песника, критеријума, о „стихоманији", о томе да данас свако пише песме и да те песме готово нико не чита. Постоји нека врста инфлације у нашем песништву, и са све већим приливом песама њихова вредност постаје све мања. Има у томе и тачних констатација и погрешних тумачења и читавих парадокса.

Пре свега брига да је песништво у „кризи" и да поезија изумире не јавља се у свету први пут. При великим променама у структури друштвеног живота увек се чини да то мора ићи на рачун нечега што силази с позорнице, а у корист новога што се тек помаља. Да те промене, природно, изазивају и нека скретања, поремећаје и у нашем духовном животу, нашим наравима, вредностима, психи. Али се обично сва предвиђања покажу као нетачна, а разлози једном стању простији но што мислимо.

Крајем XVIII и почетком XIX века, после великих претурбација које су изазвале Француска револуција и Наполеонови ратови, изгледало је да је поезија мртва и да никоме више неће пасти на ум да се заноси стварима маште и осећања. Па ипак, као упркос тим прорицањима најцветније доба француске лирике настало је баш после тих догађаја. Др Љубомир Недић, несумњиво један од најзначајнијих књижевних критичара наших, тврдио је да је са Војиславом Илићем српска лирика „испевала своју лабудову песму", и то непосредно пред најбогатију обнову српске поезије после Бранка.

Место тих крупних и сумњивих уопштавања боље је, с мање теоретисања и више добре воље, уклањати оне појаве које очевидно не иду у прилог квалитативног развијања наше поезије. Ако данас сви пишу стихове, то не значи да све стихове треба објављивати. Међутим, и летимичан поглед на данашње листове и часописе доказује да је број тих листова врло велики, а број објављених стихова невероватно већи него што је икад био. Ако уредници листова и часописа нису задовољни квалитетом тих књижевних радова, питање је зашто их и из којих разлога пуштају у своје листове? Да ли из каквих других, оправданих, али не књижевних? Иначе се јавља сасвим логичан закључак, да они могу говорити само против себе, јер допуштају да јача оно против чега устају.

Под претпоставком да се нашој данашњој песничкој продукцији може нешто или много штошта замерити, радикалан лек је у јачању ауторитета критике и поверења књижевне публике. Истина је, међутим, да је ауторитет књижевне критике врло слаб, што с друге стране значи да је поверење публике у њу врло лабаво. Нека ми је допуштено рећи да наша критика врло мало утиче на оријентацију публике међу књижевним делима. Она је врло учена, али сувише апстрактна и небулозна. Наши критичари претпостављају да нам опширно излажу своје погледе на књижевност уопште, на њен значај и њену улогу, поводом појаве ма којег дела. Али о самом делу ви сазнајете мало или нимало и остајете без обавештења и суда као и пре критике. Отсуство сваке анализе, сваког доказа за извесне тврдње, сваког примера од oculos, кад се говори о једном књижевном раду, типична је одлика наших критичара. Добијате утисак да многи критичари нису честито ни прочитали дело о коме дају суд.

Истина је да све бржи темпо модерног живота омета концентрисану пажњу, аперцепцију, контемплацију и не допушта дуже задржавање на једној ствари или једном питању. Али ипак! у данашњици, кад нико „нема времена", ни мушко ни женско, ни младо ни старо, ни запослени ни беспосличари, ни службеници ни пензионери — потребно је наћи га бар толико колико је оно неопходно. У интересу квалитета, ако не квантитета књижевне, песничке, као и сваке друге производње.

Један старији српски критичар рекао је да књигу коју не вреди прочитати двапут, не вреди прочитати ни **једанпут**. И то је истина. А други модернији и данашњи, да су писци некада више гледали на оно што ће **дати** но на оно што ће **примити**. То је такође истина. Али су те истине, изгледа, заборављене. Књижевна публика је остала без оријентације, критика без утицаја, песници без читалаца. Настала је поплава књига, написа и стихова који испод спољне форме не садрже ништа и које време неповратно носи у заборав.

Бр. 57/1957.

Ерих Кош

Невоље од сатире

ПРИМЕЊИВАНА у сатири — одувек, водећи вероватно своје порекло из басне, а можда и из потребе да се прикрије жаока и измакне оку и пажњи цензора, алегорија се у сатири, као и сваки манир, најчешће прихвата као писани закон, не питајући да ли је потребан и неопходан. Можда је тај посредни начин изражавања само средство да се сатира лакше прогута, нешто као обланда око горких и непријатних лекова, и тако ублажи бурна реакција коју може да изазове. А можда алегорија у сатири одговора метафоричном начину казивања у поезији и представља особени, сатири својствени начин изражавања и сликања пошто је поређење уосталом готово једино средство којим се у литератури служимо кад се трудимо да нешто објаснимо и представимо. Можда? Али, пошто је правично удешено да се у овом свету све плаћа и да ништа не бива поклоњено, и аутори сатире су осуђени да оно што евентуално добијају на једној страни, губе на другој, па тако, из страха да директном и отвореном сатиром не позледе одвише грубо оне према којима су управили свој ударац, прекривајући жалац алегоричном копреном, понекад и не слутећи озлеђују или плаше и оне на које нису ни помишљали, излажу се мржњи и освети и оних од којих су такву реакцију најмање очекивали.

Хипербола, поетско претеривање са циљем да се боље истакне стварна слика и привуче читаочева пажња, позната фигура која је у осталим родовима књижевности само један од књижевних украса, у сатири је, баш због њеног критичког и педагошког карактера, један од суштaствених и битних начина изражавања. Осетимо ли жељу да известан порок ишибамо и обележимо морамо га, да бисмо то са успехом извели и дали пример другима, прво везивати за срамни стуб, на издигнутом и истакнутом месту. Чинимо то и у обичном, свакодневном животу. И кад, на пример, критикујући наш градски саобраћај, што није ни тешко ни одвише опасно, кажемо да смо се возили цео сат од Теразија до Славије, ми претеривајући, не очекујемо да нам се баш дословце верује на реч, јер то „цео сат" представља само сликовито, хиперболично изражавање нашег негодовања. Кад нам је Домановић у „Данги" хтео да покаже које је размере ухватила сервилност у Србији, он је грађанима ставио на грбачу кметове, а на чело ударио срамне ропске печате, претеривајући, разуме се. И није при томе важно да ли је стварна сервилност грађана и чиновника заслуживала један или више печата; са друштвеног, моралног становишта, много је важније да свака сервилност буде обележена и по могућности искорењена па макар и по цену извесног претеривања.

На жалост, педантних, горијивих бранилаца реалне стварности и стварних размера увек има и увек ће се наћи. Сами се јављају и не треба их ни тражити! Кад сатиричар, да би се супротставио разним култовима и масовним модним хистеријама, изведе Београд на Ташмајдан да би се клањао мртвом киту, он овом алегоријом смера на малограђански конформизам нашег света, а хиперболом, претеривајући размере и кита и хистерије, жели само да укаже на постојање таквих слабости и мана баш онима који их не виде и не примећују. Кад неком падне на памет да ситничаво примети како изложбу на Ташмајдану није посетило баш толико људи колико

Књижевне новине

БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 28 ЈАНУАР 1954

Неназначени сусрети

АНКЕТА: КЊИГА НИЈЕ САМО РОБА

О кризи књиге

Иво Андрић

„Књига није луксуз"

Ерих Кош

„Решење зависи од привредних органа"

НАСЛОВ НА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ИЗ 1954. ГОДИНЕ

аутор тврди, онда таквом читаоцу и без хиперболичног претеривања слободно можемо рећи да ништа не разуме о сатири, а мало или нимало о литератури.

Бр. 170/1962.

Владан Десница

ПРАВДА

Сцена с улице

ВЛАДАН ДЕСНИЦА

ЈЕДНОГ недељног поподнева, прије више година, враћајући се с далеке шетње у град, наиђем путем на одвратан призор: насред цесте човјек немилосрдно бије жену. Лице му је имало разјарен управо живински израз. Пограбио несретницу за косу па је вукља амо тамо по цести док није пала ничице, а онда стао да удара без поштеде, по очима, по устима, не пазећи куд погађа... У мени се све преокрену. Хтједох да срнем на њ. Потекао из чистог милосрђа мој би насртај био тим жешћи што је милосрђе било веће: а милосрђе је било толико, да бих засигурно и ја био навалио бјесомучно и ударао без поштеде, по устима, по очима, не пазећи куд погађам. И, вјероватно, лице би ми било попримило разјарен, управо живински израз; по њему заиста нико не би био могао да спонза племенитост моје побуде.

Него, помисао на небројене прилике кад сам се пренаглио и залетио кану кап двојбе на моју распаљеност и смјеста закочи моју спремност на човекољубачку интервенцију. Можда је у том правцу дјеловало и присуство још једног посматрача ониска средњовјечна човуљка пуних образа и свијетле жућкасте длаке који је спокојно гледао смијуљећи се неодређено. Сјећам се, његова комотна равнодушност у први мах изазвала је у мени гнушање. Али одмах затим учинио сам исто што и он: турио руке у џепове и стао да посматрам. Примјер, као што је познато, дјелује неодољиво. У већини случајева (будимо искрени!) другог сматрамо глупљим од нас. Но тај грех одмах откупљујемо тиме што, на дјелу, обично слиједимо његов примјер; ја се, дакле, обуздах и примирих, у мени проговори она добро позната „друга половица", она која расуђује и сумња.

Одавна сам дубоко освједочен да је главни услов за праведност — фантазија. Да бисмо били праведни суци, потребно је да познамо позадину, побуде и узроке, односе и зависности ствари о којој судимо. Не поводити се за првом импресијом, за ваљским помолом ствари; испитати скривене узроке, нужне условљености, дуги ланац кривца и протукривца; увући се у кожу бића о којима судимо, потражити крај замршеног клупка — то нам је дужност прије него изречемо ријеч осуде.

Помислим: ко зна какве је све кривице, каква зла наниј ела ова жена човјеку? Ко зна што је све он за њу учинио, жртвовао; колико је и колико трпио и праштао и мучао? Ко зна до какве је бестидности, до каквог цинизма она дошла у своме срозавању? Можда је то и нека мајка — звјер, можда је напустила дијете које се гуши у крупу да би отишла на састанак с јараном. И није ли, у таквом случају, она крива и зато што је довела мужа до овог ружног испада, у ово стање поживинчења? Није ли тада његов испад, ма колико ружан, ипак на концу конца људски разумљив? И не би ли он — ако тако ствар стоји — осјетио као крајњу неправду наше уплитање у корист жене, наше залагање за њу? — Да, добро је што нисам интервенирао.

Но док сам ја тако умовао, а бубоци и даље пpuштали наиће и трећи пролазник; стасит млад човјек дуге витичасте косе, у плавом џемперу и с тениским рекетом под пазуком. Једним махом уочи ситуацију; ошину презирним погледом нас два пасивна посматрача, па без сувишног испитивања срну на човјека — управ онако као што малоприје хтједох ја — и поче га млатити, жустро и без премишљања, не пазећи куд погађа... Изненађен препадом, муж пусти с ока жену и стаде се бранити од нападача. Жена је међутим измигољила, придигла се на кољена, устала: живнула брже него што би се могло очекивати, после оних буботака. Стала отресати прашину с лаката и кољена, поправљати раскуштрану косу. Због те бриге за фризуру, одмах ми се причинила мање жртвом. Затим неопазице некуд нестаде.

Међутим, на супротној страни цесте појави се времешан човјек водећи за руку дијете. Извео синчића у шетњу, и брине се око њега управо дједовским стрпљењем; показује му нешто прстом у крошњи јаблана у дворореду, ваљда неку птицу или гниј ездо? Угледавши тучу, застаде изненађен. Али се убрзо снађе: видје гдје човјек — млад изгледа мамлаз — немилице бије свог сабрата, и то старијег од себе, бије га немилице и очито неправедно (јер слабијем инстинктивно придајемо улогу праведника); видје и два себична, недостојна створа који то равнодушно проматрају — и његова одлука би одмах готова: тргну се, склоних дијете у крај, па насрну на нападача (јер јачега инстинктив но истовјетујемо с нападачем) и стаде га ударати што је боље могао.

Гледајући ту нову компликацију, помишљао сам: да се малочас нисам суспрегнуо, сад бих ја био тај по коме пљуште ударци, и сад би огорчено и с много увјерења узвраћао те ударце ономе који је интервенирао из потпуно једнаких побуда као и ја, и који је, према томе у ствари мој једномишљеник и суборац.

Све из милосрђа и у име човекољубља, ето се четири људска створа млате до зла бога за нечију корист и за нечију правицу. А мало даље, два недостојна егоисте ни да прстом макну за свога ближњега. Два егоисте, три нападача, четири испребијана. Међу самих петшест људи, нашло се, ето грешника сваке врсте: криваца због учества у тучи, и криваца због комотног неучества; криваца због уплитања у туђе и непознате послове, криваца због неуплитања; нечовјечних млакоња и рабијатних човјекољубаца; криваца због самовласног успостављања правде и криваца због спречавања да правда, макар и неповласно, буде успостављена! — Кад сам приступио, с презиром сам погледао човуљка пуначких образа, да бих одмах затим учинио исто што и он. Свакога од учесника у датом моменту сам оправдавао и натезао за њ, да бих га час касније осудио повлађујући ономе који је надошао да га нападне. А одмах затим и овоме зажелио пораз и новог нападача. Ствар се одвијала и уплитања су угледала тачно онако како сам желио — таман као да ја невидљиво њима равнам. И сад, послије свега тога, опет нисам начисту ко је у праву и какав исход у ствари желим! То јест, знао сам: желио сам сваком нападачу пораз а сваком нападнутом побједу, слабијем успјех а јачему неуспјех; желио сам да се слабији прометне у јачега а јачи у слабијега, нападач у нападнутог а нападнути у нападача. Али тешкоћа је била у томе што су сви учесници пролазили узастопце кроз улогу јачега па слабијега, нападача па нападнутог, праведника и кривца. Па ко да се сад ту снађе, ко да подијели правду? Зар је кривица истовјетна са снагом? Зар праведност лежи у слабости? Зар наслов праведника треба платити поразом?

У дну дворореда, још сасвим далеко, помоли се тамна силуета полицајца. И сама појава службене правде необично је нагло дјеловала. Борбеност напречац попусти и туча престаде. Старчић се сјети свог дјетета и похрли к њему. Муж је изравнавао угњечени шешир, а младић притискао рупчић на масницу под оком отресајући витичастом косом. Вишак накупљене енергије био је утрошен и расплињавао се у млаком недељном поподневу. Правди је било удовољено.

Стадосмо се разилазити.

Бр. 3/1951.

Скендер Куленовић

Пред зурне и тапан

Не гледај, моје око,
у ору дјевојку црнога кеца:
на зурне и тапан тек чека
боком!

Гледај тапанџију жреца:
из њег ће игра у њу!

Гледај га, — суну к ору,
и тапан — ко да држи сву земљину кору,
а клип — ко муњу!

Па све у ковитлац ко да ће свитлат,
у пропњу, између неба и тла,

играче немирне обреда,
двапут их обреда,
и заста, те у њу, у црнога кеца,
ужагри, па јој тепа и клеца,
клип витла, — још неће по тапану!
А зурне три, ко спремне кобре да
врат узвише да напану.

Грч душу држи.
Срх поће из сржи...

О клипе, не витлај, већ тресни!
Три зурне, о врисните све три!
Кец пропет — на палцу сав цепти!
То хоће и затрептати лептир?
Ил хитра се вијати видра
у бистром зеленцу Охрида?
Ил шушањ ће газити срна,
кад шарска већ оголи гушта?

Сад бјежи ми с ока, дуго у роси ока,
а, ако нејако, буди ми свевид уштап!

Па нек је и босиока
пун бокор у витицу удјенула виту
и босиоком сљепочицу скрила, —
уштапе-виде! и ту прозри киту,
и сљепочицу скриту,
и танку на њој жилу и жилом буру била!

Па нек је у свилу и кадиву и лан
у густе шаре збила
све што је некад била, све што је икад снила
сав живот боговетни, —
уштапе-виде! кад је тапан здрма
па сва се у плес распе, тад ти ми одгонетни
шта је у свилу слила
и чим јој блиста срма?

А ни ти, тапанџијо,
не пусти је с ока ни на трен
ко што соколицу своју у игри под облаком
не пушта соко с ока!
Па удри у тапан, — сва нека плане у ватре
и сва нек се распе у прсак водоскока!

И он тад, ко да постаде сторук,
стаде да бије у тапан, те ко да земљину кору
потреса земљотрес!
Вриснуше зурне, — и она тад марамом ору
завртје, — отпоче плес...

Бр. 41/1951.

Душан Матић

Поезија је непрекидна свежина света

(...) НЕЋУ овде излагати никакве теорије о поезији, нити их побијати, нећу развијати никаква умовања; нећу улазити у муке и величину песничког стварања, у оно што Хегел назива „стваралачком моћи", а песник Бодлер иронично „песничком кујном", о којој ни он сам није никада проговорио. О тој занатској страни песничке уметности уосталом, колико ја знам, само су се два модерна песника, без околишења и зазора, усудили да говоре: Алан Едгар По и Мајаковски. Хтео сам, међутим, вечерас једноставним речима, можда шапатом, као што се говори о драгим и драгоценим стварима, да говорим о оном „чуђењу у свету", како је рано преминули хрватски песник А. Б. Шимић једном рекао за песнике, да пред вама покушам да рашчланим оне сажете речи Гетеове: „Геније песника вам открива снагу човека", како би нам бар мало јасније постале она потреба и глад за поезијом и њена чар која струји иста, од оног до бесвести понављаног у детињству:

Ен ден ди ну
Са рака ти ну.

до најзрелијег стиха Његошевог:

Што је човјек? А мора бит' човјек

Стих који је читав један програм живота и језгровит израз трагичног достојанства човековог, стих у коме реч „човјек" у размаку од једног јединог полустиха, магијом песничке поезије из одраза слабости претвара се у израз снаге.

Чули сте малочас песника:

Ко каже да песник може бити
да није трчао за водом бујица
и газио траву до колена...

Ко међу нама, међутим, није горње стихове у себи поновио, и нехотице изменио једну реч:

Ко каже да песник може бити
да није трчао за водом бујица
и газио траву до колена...

Јер песник је то основно једноставно људско и хтео тим стиховима да у себи разгрне иза површине маске свога лика и то човечанско језгро да ишчупа из љуштуре свог свакодневног живота.

Ако поезија није пука игра — а она то није — ако постоји неки смисао поезије, онда чини ми се и лежи управо у томе да нас, ма где ми били, изгубљени у сложености, растргнутости и распарчаности нашег живљења, у радионици, канцеларији, у научној лабораторији, међу машинама, актима, епруветама, у нашим бучним улицама и у тескобним становима, врати очас у сам корен нашег бића, веже присно за саме основе живота, да пробуди човека у човеку, кога могу, кога су могле рутина, навика, досада, посао, апстракција, осоност да скрију од њега самога.

Ту врлину праве поезије, ту моћ песника да распрше прашину и мемлу, попадалу преко устрептале и чудесне силе човековог живота, Волт Витман, велики амерички песник, у својој чувеној песми: „Вама", снажно је изразио:

Тишина, сто, лакоумни израз,
ноћ, навикнути ток, — ако вас
скривају од других или од себе
сама, од мене вас не скривају:
Избријано лице, несигурно око,
нечист лик — ако обмањују
друге, мене не обмањују:

Неприкладна одећа, осакаћен
стас, пијанство, похота, прерана
смрт — све стављам на страну.

Стварност, опора, тврда, непрозирна стварност, наша једина постојбина, и наша једина обетована земља, која ће то постати тек нашим рукама, нашим мозгом и нашом вољом, предмет су наше непрекидне праксе и тешког рада, и предмет нашег сазнања, којим нам постаје јаснија: али је и наш присни, неизбрисиви доживљај. На то је ваљда мислио двадесетшестогодишњи Гете кад је писао: „Wer Gedächtniss hat, sollte niemand beneiden — Ко има памћење не би требало никоме да завиди. Или тачније речено: хаос доживљаја, које друштво у свом развоју, и нужности живота, на свој начин, и у своје сврхе, сређује, но који се преливају неодољиво преко тих брана, што им се постављају и траже да им се изразе. Отуда је и поезија, стара као човечанство и истовремено млада као и оно само што је младо непрекидно пуније и конкретније но и једна друга грана људске делатности, могла је и може да изрази једну епоху, конкретније од њених закона, њених идеологија, њених обичаја, њених веровања, њених предрасуда и њених сазнања, јер она изражава непосредне доживљаје људи увређених у те законитости и у све што оне не могу да обухвате. Да поезија једног времена дели све са својом епохом, њене заблуде и њене врлине, њене борбе и њене победе, разумљиво је само по себи, јер епоха су људи који је праве и који је живе. Али усклађујући својим ритмом тотални доживљаји људи тог времена, по цену да изневере себе, поезија мора да изрази до краја сагледану истину, па макар и сагорела на том пламену, па макар и често, против воље самог песника. Зато је Маркс и писао: „Тешкоћа се не састоји у томе да се схвати да су грчка уметност и ен везани за извесне облике друштвеног развитка. Тешкоћа се састоји у томе што нам грчка уметност и еп још увек пружају уметничко уживање, и што у извесном смислу још увек важе као норма и као недостижни узори". Поезија, сем што носи лик времена у коме је настала, носи и раскриљено срце људи који нам муцаво ипак више казују од оног што су им њихово време и њихов развој допустили да живе. Тиме поезија једне епохе надживљава своје време. Поезија је непрекидна свежина света.

ДУШАН МАТИЋ

Бр. 52/1950.

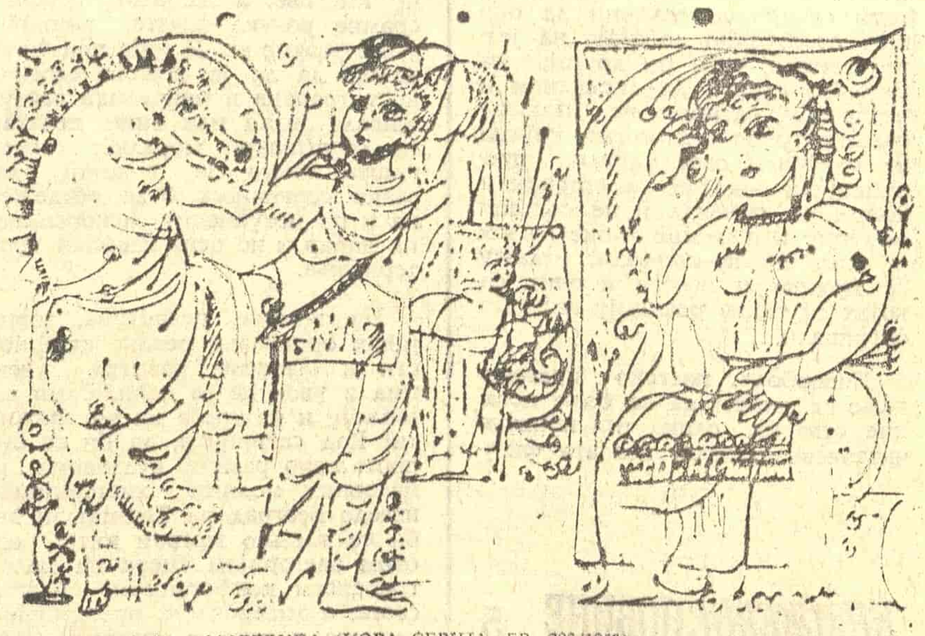

ЦРТЕЖ ЛАЗАРА ВОЗАРЕВИЋА (НОВА СЕРИЈА, БР. 208/1963)

Десанка Максимовић

Тражим помиловање

(Из лирске дискусије с Душановим закоником)

ЗА МАРИЈЕ МАГДАЛЕНЕ

Царе Душане,
тражим помиловање /
за жене каменоване,
за њине саучеснице, помрчине ноћи,

за мирис детелине и грање
где су пале опијене
као препелице и шљуке,
за њине животе презрене,
за неудостојене самилости,
љубавне њихове муке.

Тражим помиловање
за месечину и рубине
коже њине,
за њене сумраке,
за пљускове косе расплетене,
за руку сребрно грање,
за модре подочњаке.

Тражим помиловање
за љубави њине разголићене
и проклете —
за Марије Магдалене.

ЗА СЕБРА

За себра
што ниче и умире као трава
у заборав из заборава,
за тридесет кућица његовог кромпира,
за усукано кукуруза стабаоце,
за дим над кровом,
за оно где је, следећи оце,
погрешио делом и словом.

За себра увек верна животу,
за себра који сунце воли.
Ако живот изда и шева,
и гуштери, сунца уживачи,
и песникиња мириса, зова,
за себра,
себар издати неће
за себра који у поводу
води по десетину
себара синова.

Бр. 192/1963.

Марко Ристић

Андре Жид и његов Лафкадио

УЗ ОВО друго издање мог превода — којим сам, као што се из овог цитата види, са шест година закашњења био платно Лафкадиу неку врсту дуга, — хоћу још да додам неколико речи и о самом Лафкадиу, упућујући их првенствено евентуалним младим читаоцима ове књиге. Хтео бих да их упозорим да, данас и овде, не треба да схвате Лафкадиа сувише озбиљно. Не зато што би то могло бити опасно. Него просто зато што је време учинило своје. А његово је било да учини Лафкадиа неефикасним, да га лиши његовог престижа заводљивог моралног ослободиоца, да га учини ситним, прецизним и бледим, у светлости пламенова и страшних значења наше епохе, од пожара попаљених села до блеска атомске бомбе, од хитлеровске ломаче књига до партизанских ватри, од огња који сажиже цркву пуну живих људи у Орадуру или у Глини до рефлектора под чијим млазом „признају" Рајк или Клементис... Шта је остало, шта је у овом нашем свету могло остати од оног схватања „слободе" које, оличава Лафкадио својом недоследношћу, својим „дезаинтересованим" делањем, својим безразложним чином, својим „диспонибилитетом", својим препуштањем случају, тренутку, тренутном надахнућу, тим задовољством да се учини нешто баш зато што нема никаквог разлога, никаквог рационалног ни реалног мотива да се то чини, тим илузорним, краткотрајним задовољством човека који је увек disponible, који не пристаје да се заложи ма за коју ствар, који се ставља на расположење само свом тренутном расположењу, тојест ма чему, тојест самом себи, па чак ни самом себи? Гледајмо данас у њему, слободно, не много мање луцкасту и бесмислену од марионета које га окружују. На то нам и сам Жид даје право. На непуних месец дана пред своју смрт, у писму упућеном професору Пјеру Лафилеу, који му је био послао нацрт за своју студију о Жиду као романсијеру, Жид је писао:

„Волим што уносите у ваше излагање о Подрумима Ватикана појам saugrenu (нешто бизарно и ћакнуто, настрано и смешно) — што се већ испољава (можда би на то требало скренути пажњу) у другом делу Уриеновог Путовања: јер верујем да сам у том погледу био иноватор (упркос форми). Касније, то „saugrenu" заузело је себи место (претерано чак каткада) у нашој књижевности, али најчешће се потпуно заборавља да сам ја био први који сам за то дао основе.

Волим Ваше излагање о Подрумима Ватикана: „једна слобода која је ропство" — да, то је баш оно што проницљиви читалац може и треба да разуме: што резимирају две речи позорници неприменене и много сметају глумцима који имају да их изговоре, јер их они изражавају такорећи као нехотично):

„Ви сте оно што се зове једно слободно биће. — Предан на милост и немилост првој прилици." То је сувише суптилно за позорницу, и лако може да незгодно пресече диалог."

Позорница о којој говори у том писму Жид, то је конкретно позорница Француске Комедије, на којој је 13 децембра 1950 први пут играна „фарса" у три чина (19 слика) коју је сам Жид извукао из своје сотије. Та претстава Подрума Ватикана, последња радост његова, када је већ био ушао у девету деценију, чудећи се каткад и сам да је још увек жив, та свечана премијера где је, од Претседника Републике редом, читава позоришна сала била обукла фракове и балске тоалете да види како ће Лафкадио турнути из воза грешног Флерисоара, била је завршни, праскави ватромет у животу тога човека који је заиста увек бежао од почасти, салона и академске славе пред којима се његов пријатељ Валери коначно био показао тако слаб. Академике и дипломате, владу и монденску крему, католике и великодостојнике, добромислене професоре и моралисте сакупио је Жид много више да би пред њима, у тој театарској варијанти своје давне фикције, исмејао католичку цркву, вернике, академике и малограђане, него да би на сцени пластично истакао и узнео све оно што је у његовој првобитној замисли Лафкадиа било романтично, необуздано и демонски. У позоришној верзији дошла је до израза много више карикатурална страна овог дела, сатирични момент био је јаче наглашен, а поетични акценат добрим делом пренет је са Лафкадиа на Женевијеву, изгубио је дакле оно корозивно што је имао у себи. Интерпретација глумца који је играо Лафкадиа (и кога је уосталом, лепог, плавокосог и детињастог, дражесног и нежног, изабрао сам Жид, интересујући се и иначе врло живо за спремање комада), допринела је такође да Лафкадиа учини безопасним — наравно не за Флерисоара — и добро васпитаним дечачићем кога лако вуку за нос и Протос и живот сам, тојест свака „прва прилика" коју му живот пружи да начини неку нову недоследност и несмотреност за коју ће се после кајати. На премијери се чак комад завршавао — мислим да је после премијере тај крај Жид опет изменио — капитулацијом Лафкадиа у наручју Женевијевином. Више заиста не треба да би се видело до које мере је Жид са пронијом гледао на домет и озбиљност коју могу да имају револт против конвенционалног морала и анархоиндивидуалистичко „ослобођење" његовог омиљеног јунака.

Можемо дакле, не заборављајући ипак при том улогу коју је у доба своје прве, своје праве младости, Лафкадио одиграо у формирању менталитета и сенсибилитета једне генерације која је имала његове године у време кад се свршавао Први светски рат, можемо сада мирно, не изневеравајући Жидову успомену, читати ову његову сотију као занимљиву причу у којој има — да се послужим једним насловом Кристиана Грабеа „подсмеха, сатире, ироније и дубљег значења", па несумњиво и поезије, али чија филозофија не задире дубоко. Она не држи реч не испуњава оно велико обећање — за које смо уосталом сами били уобразили да нам је дато — да ће бити потресна и нова, судбоносна и ослободилачка.

Бр. 28/1954.

НАСЛОВНА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ИЗ 1955. ГОДИНЕ

Мирко Божић

Курлани

ТЕК око три сата поподне провукла се кроз мала врата, изишла из мрачног храма у ону вреву дернечку и чучнула уз високе слијепе зидове. Размотала је укељаног малиша и очистила га сламом из једног расутог сепета. Дијете је зачудно мировало читаво вријеме и сисало поспано празну мајчину дојку. Перка је била страховито гладна, али је трпјела завјетовавши се и сушним постом који дозвољава само једанпут дневно да чељаде нечега послога окуси. Купила је пола кила јабука и гризла их халапљиво. Најдраже воће, орахе, није хтјела ни смјела купити, јер су сељаци вјеровали да у њима има „зерцу" масти. Чинило јој се да дјетенце нема више толико гнојних мјехурића, спавало је, можда му је Она здраво навукла сан на очице.

Затим је знатижељно заигличена врлудала сајамским прегрпаним тезгавиштем, које је шумјело и бучало лупњавом лимених и гвоздених оруђа, циликањем и ијуком жена, гурњавом пролазника, дреченим крештањем, нуђањем продавача, подвикивањем попјевки, мушким погађањем, животињским фрктањем, ревањем, гакањем, кокодакањем, рзањем, мукањем, блејањем, сквичањем, мекетањем.

Читав тај простор подно цркве био је набит сточићима, банчићима, сталцима, широким сунцобранима, гомилама тикава, бакара, сталажама сплитских трговчића ситничаријама и картонским играчкама, пиштаљкама, балунчићима, бонбонима, бебицама, сепетима јаја, јабука, крушака, зелених шљива, кошарицама голубова, јежева, зечића, каровима диња, угљена, клака, сијена, телади, јањаца. Ондје, свјетлуцкају огледалца и привјесци од филигранске сребрне жице, мрежасте витице, јефтино прстење, ситне наушнице и колајне, овдје бројанице, гротуље ораха и љешника, светачке кич сликарије, анђели и свијећице, молитвенци, медаље и медаљице, тамјан, мали свијећњаци, посвећени сасушени цвјетићи. Тамо горњи Курлани Сурко и Мрко продају воду снијежницу, чашу пола динара; конкурирају им варошки беспосличари водом бојеном и заслађеном апотекарским хемијским препаратима: „наранчадом" или „малиновцем". Сви су они ових дана запослени. Онамо прашчић на ражњу с чије се надигле, пуцкетаве коже циједи још врућа маст. На прострутим ткаженим врећама — шареницама сељанке продају луч, труд, дрвене чешљеве, преслице, а Зеловљани изрезбарене кутије, гусле, мијехове дипле, луле и камише, око њих цилиће, вришти, дипли, ојка, гуди. Филип продаје дрвене здјеле и кашике, јаворове јармове, мишаје и пратљаче, даске за месо. До њега се тискају Лучанци и Хрватачани са својим машћелима, вучијама и обручима. Бакрари кућају својим штапићем дно својих производа, дињари бележе квадратастим бушотинама зрели плод. Селим — сладолецција граби неуморно одлијевено млијеко у тјестјене туљке, извикива громогласно своју домаћу марку љубоморно се осврћући на колица солинског „наметника", који такође распродаје своју ледену водицу. Сјекирица и Керо продају успут, у ходу, жичане споне, које спретно, на лицу места по наруџби праве комбинираним клијештима. Перадари пипкају по сто пута кокош држећи ногу. Франо Калкић милуши по ушима расплодну бијелу кунићицу, коју ће Пера однијети дома. Ево и новог варошког сметлара Берлеша. Он мљацкајући ждере одрезак лубенице и прска пуним устима, око себе, сјемење, као убојна зрна из жвалаве дуплонке. Сав се надуо од тог воденастог воћа, које му је најдраже.

Све се то натискује и очешава једно о друго као у каквој огромној шароликој менажерији и све је пуно разних отпадака, смећа, трина и прашине. Бијеле, црвене и шарене боје поштрапале тај вашарски сељачко — маловарошки слет. Пук се просуо сајмом и зачепио све рупе, затрпао све кутке, а осуо се његовим пословним шушкањем и грлатим дозивањем у љетној жези и припеци.

Бр. 52/1952

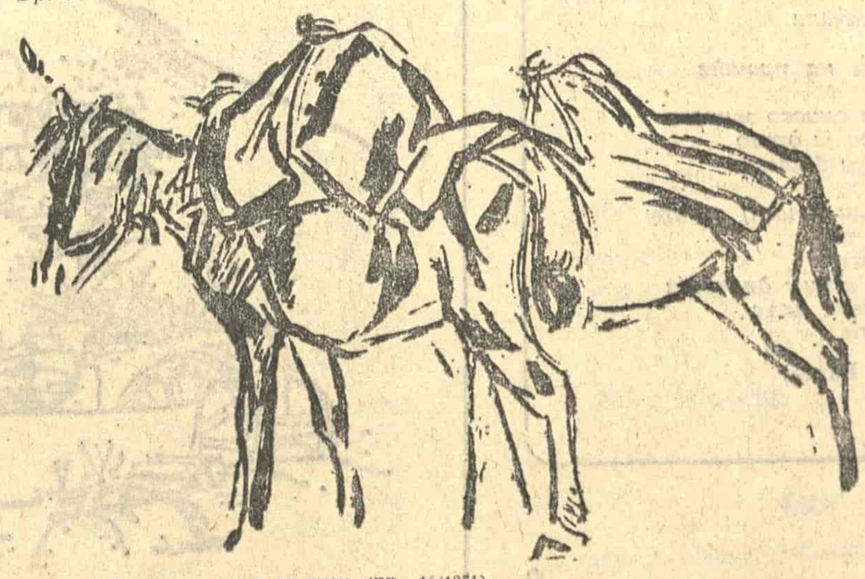

ИСМЕТ МУЈЕЗИНОВИЋ: ЦРТЕЖ (БР. 46/1951)

Васко Попа

Браним

Поглед би ми
У прашину закопали.
Ружу осмеха
Са усана ишчупали.

Чувам прво
Пролеће у грудима.
Чувам прву
Сузу радосницу.

Са слободом
Би ме развенчали,
Душу би ми
Душу преорали.

Браним
Ово неба у очима,
Браним
Ово земље на длану.

Младе би ми вођке
Радости посекли,
Славује песама
У дрвени плуг упрегли.

Не дам
Ово сунца у очима,
Не дам
Ово хлеба на длану.

БР. 16/1950

Братко Крефт

Вук и Копитар

(...) ЗА СЛОВЕНАЧКУ јавност полудара се прослава стогодишњице смрти Вука Караџића са стодвадесетогодишњицом смрти његовог учитеља, несебичног подстрекача Јернеја Копитара. Не само у нашој прошлости, него и у светским оквирима тешко је наћи тако плодну сарадњу каква је била између те две личности из српске и словеначке литературе, културне и националне историје. У томе су и нашем добу велики пример; њихове судбине их везују и у томе што ниједан ни други ни до данас нису добили целокупна дела што, наравно, нашој славистици не служи на част. Копитару још увек није потпуно опроштена кривица која му је, досад, приписивана због његовог особењаштва, неразумевања Прешернове поезије и уметничке поезије уопште, што је био сав окренут српској народној песми и Вуку Караџићу, кога није само подстицао и усмеравао у његовом раду, већ га и храбро бранио пред свим његовим непријатељима и аустријском полицијом. Да је стварно био такав „аустро-слависта", како су неки мислили, не би могућна била таква сарадња са Вуком каква је била.

Поред новог, потпуног издања Вуковог и Копитаревог дела, које би требало почети објављивати у години њиховог јубилеја, добро би било да се за време прославе изда у Београду Вуков, а у Љубљани Копитарев зборник. Можда још није касно. Такав зборник би, поред расправа и чланака могао бити обогаћен и неким ликовним материјалом, као и разним факсимилима, који би текстове учинили још занимљивијим. До данас је, осим тога, још сувише мало разматрано раздобље између Вука и Миклошича, који је после Копитареве смрти преузео његово дело и такође подупирао Вука у даљим настојањима. Ове године истекло је 150 година како је рођен Франц Миклошич (1813), један од најзначајнијих слависта. Вукова повезаност у раду са обојицом великих слависта и разним личностима његовог времена, укључујући и Гетеа, као и сама вредност његовог дела, прелази оквир југословенске књижевности. Сва тројица, сваки на свој начин, доказали су да су наши језици културно једнаки језицима такозваних великих народа, иако се на њима није остварило толико као на другим језицима, пошто су се наши народи морали борити за слободу и властити опстанак.

Вукова издања српских народних песама доказала су свету велику уметничку и националну стваралачку снагу српског народа. Вуково дело је као културно настојање остварило по духовно-уметничкој замисли српску национ налну индивидуалност, као што су Прешернове Поезије остварile словеначку. Све што се временом стварало и догађало код наших народа настало је из сличних или, чак, потпуно једнаких материјалних, друштвених и националних основа, које су се интегрирале у једну крајњу тежњу, у борби за ослобођење. Зато и достижу корени наше ослободилачке борбе и револуције до великих личности наше прошлости. Вуков, Копитарев и Миклошичев јубилеј дубоко нас обавезују пред нашом и светском културном јавношћу.

Бр. 189/1963.

НАСЛОВНА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ИЗ 1956. ГОДИНЕ

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina VII. Nova serija, br. 11 — BEOGRAD, 15 MART 1956 — Cena 30 din.

ANKETA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

KAD JE REČ O FOLKLORU...

RODOLJUB ČOLAKOVIĆ: „Odlučno sam protiv vulgarizatora folklora"

Prešernova nagrada

DVA REDITELJA DVE »GLORIJE«

SUTRAŠNJI DAN JOSIPA SLAVENSKOG

U anketi učestvuju:

AKTUELNOST

Душан Костић

Шума Стриборова

Зајаукнуше стабла, ноћ ме поклопи незнана,
некамена; отровом истопи вид;
пуне су стопе траве, пуне ми очи бездана,
бјеше то крик, бјеше то лелујав зид
и ја са грлом врелим, са капом невидиша
зачаран прођох кроз све тунеле горке
дланова голих — некада цин, сад малиша
очајно сам преплашен сред поворке
немуште од зломрака коме обала спава,
обала камен, обала шума, обала трава.

И што ми би да у пустињи гракнем
гласом овоземаљским, да устанем, шта ми би
да призовем љубав, очи срне, да дотакнем
меко од лишћа кров — јао, тада сви
невидљиви крену́ше, на хиљаде: под копита
нађох се у трен, прођоше преко мене
далеко тутњећ, испод свода скрита
низ све вјетрове разнијеше мене —
остадох само локва, обала повијуша,
обала очи срне, само душа.

Мишљах, остаћу тако. У лишћу, без камена,
под лишћем богзна којем, под облак какав сив.
Тек кад пијетли трећи смијехом са сљемена
проломише шуму, тад рекох: ти си жив,
ти ниси био крив, ти си жив! Ето чудна
стабла кроз зору гледају очима биља.
Па ипак: и од сна, шумо Стриборова, узалудна
остаде чађ — по души без окриља
остаде мутљаг који ведрину трне
и љубав неречену, дакле очи срне.

Бр. 163/1962

*

Ласло Гал

Песма о циљу

у средишту кругова тачка
сан сваког стрелца: ништа
велика риба никада је нико није уловио
велике висине или спринтер који пада
једва дишући али срећан
јер остали још увек јуре гушећи се
или научник који је открио неразумљиву
велику тајну живота чудо
али од ње настаје бомба и смрт настаје

у средишту црних кругова тачака
поносни циљ ништа
зарђалим ексетима прикачен на прошће
велик и ненадмашан
и да даље не постоји и да је смисао живота
да је сада више него други да је друго
већи паметнији за једну тачку богатији

проћи даље поред прошћа или шчепај секиру
обори сеци руши убиј тачку ту
тужна је мука у циљ погодити
а ако не постоји више боље лепше друкчије
а ако оданде и тако више нема даље
ни дотле није вредело доспети

(Са мађарског превео Јожеф Варга)

Бр. 294/1967

Велибор Глигорић

Јован Поповић

(...) ПОЈАВИЛА се потреба да се песме које су имале заједничке мотиве, заједничко у бунту и протесту, објаве на једном месту. Ова потреба која је, такорећи, спонтано изникла из блиске везе напредне литературе и борбе пролетаријата, нашла је у том моменту поборнике у младим писцима Јовану Поповићу и Новаку Симићу. Јован Поповић и Новак Симић нису се лично познавали (Новак Симић је живео у Загребу, а Јован Поповић у родном месту, у Великој Кикинди). Путем кореспонденције договарало се о издању једног југословенског алманаха поезије са социјалном, револуционарном садржином, поезије у којој би углавном били заступљени млади писци. Из преписке међу оснивачима, између редактора и сарадника овог алманаха, која је делимично објављена, може се јасно видети да у разним крајевима Југославије, у том времену извиру исте тежње у напредној литератури, иста тражења да литература у класној борби активно заступа интересе пролетаријата. Писци из разних крајева Југославије не познају се лично међу собом, али се познају по својим литерарним делима, по исповестима у њима, и спонтано, непосредно измењују међу собом своја осећања, мишљења и ставове. Дигнуте су националне ограде у области југословенске књижевности путем прогресивних часописа и публикација, и заједничка решеност за борбом манифестовала се и у акцији око издања алманаха коме је дат наслов са значењем будућности: „Књига другова".

Књига је одштампана у Великој Кикинди личним пуним ангажовањем Јована Поповића који је у њено штампање уложио и свој новац. Међутим, књига је заплењена, по одлуци власти, у штампарији, а уредници и сарадници похапшени. Штампање књиге пало је у околностима које су биле једне од најтежих у раздобљу између два рата. То је била прва половина 1929. године, дакле почетак злогласног шестојануарског режима, када је укинут Устав и када се зарео свирепи терор упорен против Комунистичке партије, против борбе пролетаријата, слободе штампе и мишљења. Вршена су убиства бораца, хапшења у масама и зверска премлаћивања у затворима. Режим је хтео да брутални ударцем угуши сваки револт, сваку организовану пролетерску акцију, сваку слободнију и смелију критику.

Ислеђење је издвојило као кривце за издавање алманаха „Књиге другова" писце Јована Поповића, Новака Симића, Хуснију Ченгића, Ивана Грахора, Мила Клопчића и Франца Козара и њих је држало у затвору и послало на суђење. Јован Поповић је вођен у Сарајево где је био ислеђиван и Хуснија Ченгић и где су вршена дивљачка мучења и злостављања затвореника. „Жртве су тукли боксерима и дршком револвера по глави, и пендрецима где су стигли и захватили, газили тврдим полицијским чизмама до миле воље...", прича Ризо Рамић. У таквој ситуацији скочио је Јован Поповић на стражара да одбрани једног друга. Стражари су га оборили на земљу и линчовали. У овом гесту Јована Поповића показале су се његове велике људске особине: храброст, карактерност, поштење, буна против насиља над човеком и присна, пожртвована љубав према другу.

Велико поштење показаће и за време ислеђења и суђења када је примао на себе и оно што су други учинили. Истражни судија у Великој Кикинди поднео је оптужницу у којој је оптужио шесторицу писаца „што су у времену од друге половине 1928. и почетком 1929. године организовали покрет за издавање књиге са сврхом да пропагирају комунистичке идеје, а у циљу да подстрекавају насиље према државним властима те угрозе јавни мир и доведу у опасност јавни поредак, а уједно да код других створе убеђење да треба променити политички и социјални поредак у држави насиљем и терором те су се у ту сврху дописивали, скупљали новчане прилоге и песме и почетком фебруара 1929. године штампали књигу у књижари Седакова у Великој Кикинди, под насловом „Књига другова". Судски претрес је одржан крајем марта и почетком априла 1930. године у Великој Кикинди. Захваљујући либералном држању председника Окружног суда Бурђевића шесторица писаца ослобођена су оптужбе.

Алманах је имао непотписан предговор. На суђењу је Јован Поповић признао да га је писао. Завршни пасуси тога предговора гласили су:

„Постоји безброј авантура за наш дух, и ми га не ограничавамо. Нисмо слепи за одблеске трансцендентних зора, чујемо нечувене звуке у пећинама модрим што образују под морем сунца. Живот је пред нама многострук, и испреплетен, и јединствен. Слободу нашега духа нећемо никада продати, нити је се одрећи. Али ми је поклањамо. Поклањамо је онда када осећамо да треба, и чинимо то из пуна срца. Ово је данак, побожни принос.

Не треба да стварамо идеологије, јер идеологија радничког покрета већ је створена и јасна. Не треба нам тумач, уосталом. Не прокламујемо се ни за какве воће ни пророке. Верујемо да је ово што дајемо „ипак" уметност.

Ту смо. Дишемо. Стварамо. Иза наших речи скривају се збивања".

Ова уводна реч карактеристична је како за став Јована Поповића, тако и за литературу са социјалном тенденцијом, која је тада била у стварању.

Поезија, оштампана у алманаху „Књига другова", била је по темама пролетерска. Додуше, у њој је заступљен знатан број и таквих песама у којима се болећиво сентиментално оплакивала патња угњетених, чак и таквих које су под утицајем експресионизма натуралистички сликале сиротињу и беду, инфилтрирајући у то сликање и живот лумпенпролетаријата. Но налазиле су се у првом плану књиге, у знатном броју и песме са огњеном буном, са одлучним позивом у револуционарну борбу, са доживљајем пролетаријата као моћне друштвене силе која ће раскинути окове ропства. Словеначки писци својом поезијом били су нејнепосредније везани за живот радничке класе.

Јован Поповић је у песми „Дозив изгубљених патника" позивао у револуционарну борбу у име човечности, визионарски сагледавајући циновски лик свога доба, велике потресе у њему и његову прекретничку сутрашњицу. У песми је било и слабих стихова, нарочито оних у којима се конкретније сликао трагични положај експлоатисаних, али са друге стране она је имала и врло снажних акцената када је проницала обухватно, у великим димензијама, зажарена збивања свога времена. Јасан, кликтав револуционарни позив дат је у неким стиховима ове поеме. Поповић је у њој плеирао за јединство оних који се боре, снажним поетским инстинктом доживљавао јединство револуционарних снага (...)

Бр. 88 — 89/1959.

ЦРТЕЖ МИЛИЋА ОД МАЧВЕ (НОВА СЕРИЈА, БР. 341/1968)

ЦРТЕЖ ЛАЗАРА ВУЈАКЛИЈЕ (НОВА СЕРИЈА БР. 354/1969)

Миодраг Павловић

Одисеј говори

У ниској ноћи приљубљен уз
воду видим
беле се богиње по острвима као
запаљене ватре.
Са стена се оне нагињу очајне,
но ја нећу к њима, нек се
стрмоглаве.
Ни са пастирима да се довикујем;
њихови кожуси падају иза
видика
као суво лишће,
смрад обале нек је даље од мене.
Звезде мрзим јер су сатари —
лаће,
а њихов сјај је сврах
на нечистом крову света.
„Дођи Одисеју славни, о ахејска
велика дико"
зову ме градови у клопку,
худобе те у најлепшим недрима
копна,
од њих ми се смучи, никад од
олује.
Кршење мачева чујем у сну,
зато не спавам:
друговима за бој широко је поље,
ја сам јуначина бдења.
Широкородно је за мене ово
море
и држава Ничег по њему;
небо је моје увек ведро
и мрак овај увек значи слободу.
Разгаљује ме звук рушења под
прамцем,
подови су пода мном круне
и стубови прскају као пена.
Они који сад у трајању опстају
у мојим су очима већ бивши
шарене се од страсти,
а рановранка зора смрти
већ модро њиховим телом свиће.
Зато ни богови неће више да се
рађају.
Кажу да сам морепловац што је
залутао,
но друга је моја тајна:
ја се овако са земље спасавам.

Бр. 161/1961

Бранко Миљковић

Критика метафоре

Две речи тек да се кажу
додирну се
И испаре у непознато значење
Које с њима никакве везе нема
Јер у глави постоји једна једина
реч
А песма се пише само зато
Да та реч не би морала да се
каже
Тако речи једна другу уче
Тако речи једна другу измишљају
Тако речи једна другу на зло
наводе
И песма је низ ослепљених речи
Али је љубав њихова сасвим
очигледна
Оне живе на рачун твоје
комотности
Све су лепше што си немоћнији
А кад исцрпеш све своје снаге
кад умреш
Људи кажу: богаму какве је тај
песме писао
И нико не сумња у реч коју
ниси рекао

Бр. 116/1960.

Азем Шкрељи

Клисура

Међ коленима њеним
ломили су се зуби времена...

Бистрица плаховита
Лиже јој смрзле дамаре
и тече
с вриском ромора на уснама

Пећине стравично
гласе се стењем:
— Тајна је наша прича,
намерниче.
Иди, не осврћи се!

Горе
међ врлети
облаци крваре...

Превео: Есад Мекули

Бр. 126/1960.

Вељко Петровић

Сећање на Лазу Костића

(...) МЛАДЕНЦИ су обично занста млади и вижљасти; опкољени својим парњацима, момцима и девојкама енгама. А ово су све били старији, за нас престарели људи: Лаза с прогрушаном чупавом косом, збрчканих већ образа а млада у дивној свиленој, пенастој белини, с повеликим подваљком, веома угојена, сва масивно обла са спуштеним, стидљивим очима и с блаженим осмејком добродушног срећног створења. Костић поред ње чинио је утисак, у најбољу руку странца — заменика неком далеко одсутном женику. Жмирио је на једно око и као гледао у страну, у ништа. Ипак, у овом, по свему елитном, већ и због самог обреда допекле уштогљеном друштву, и овакав помало згужван, наере, до извесне мере смешно одударан, Лаза Костић се одвајао уметношћу. Такав је био и после и у обичне дане кад год смо га сретали при сомборским шетњама: до Калварије и горе-доле по њеним степеницама до великог канала, до Парка и преко „шина" до шикаре итд., нешто згурен, гегајући се, никада до краја закопчана капута и прслука, лабавом пошом, с меким савијеним шеширом и палицом у џепу; крај све те, наоко, нехатне спољашности, оно што у свету кажу „џентлмен", такав је био, и ни трага на њему од запуштена боема, одвајао се од уједначеног друштва, и по спољашности и по понашању, и навикама, и укусом и начином реаговања, чак и говором. И то од увек. Зато је претерано рећи да је он свесно, намерно, неконформистички, антифилистарски поступао. Неће бити тако. Л. Костић се није „ачио" није изграваo „генија". Он се ни у тим ситницама није могао да изједначи с масом својих сагрђана; сувише је духом и културом искочио, па га је то, вољда, повукло да и спољним знацима обележи ту своју јаку, изузетну индивидуалност. Напослетку, Л. Костић је био трагична жртва својих изузетних дарова и одлика. Остао је до смрти усамљен.

Мене је звао себи само три пута; био сам још студент, али сам већ удварао музама, једном је, чини ми се последњи пут, показивао свежањ београдских новина, које је редовно претплаћивао, — оне које српска читаоница није држала „Штампу", „Прав ду", „Мали журнал" итд. И смејући се подносио ми омашке „Лутетања" у њима, па, тим поводом причао ми је о спреми, савесности правих новинара и публициста у свету. Задржао се, сећам се, истичући велики утицај „Тајмсова недељног додатка" за књижевност и науку. Дакако раније, два пута ме је позвао, частио изврсним кинеско-руским (Поповијев цветочној) чајем и енглеским бисквитима (Пиковим), — а није био сноб — молио је да му тражим Шекспирових превода на немачком и на мађарском језику. Он је имао неке али је желео још каквих новијих. Вероватно их је хтео да упоређује са својима, пре другог издања.

О нашој књижевности никад ми није рекао ни реч. Вероватно, чекао је да га ја питам, а ја сам се, из респекта према великом мајстору, снебивао. Тек, из друге руке сам сазнао да је благонаклоно пратио моје почетне радове. Др Елк Гождy, председник окружног суда (умро 1919. у Темишвару као председник апелације у миру), одличан мађарски писац, данас неправедно запостављен, звао ме је 1906, да ми саопшти, с дивним задовољством једног устабаше младоме калфи, како му је Л. Костић „ових дана" говорио: да овде у вароши живи један млад поет и „обећава"; има као осећања и за ритам и за речи, да им да нарочит значај па и да архаичну реч обнови (тицало се речи „печалне" у песми „Те очи" из „Српског књижевног гласника"). За мене је то било велико охрабрење. Већ тада сам знао да је Л. Костић упркос често и претераном језичком новаторству, супериоран магичар, врач српског језика. Он је једини у свом нараштају надовезујући се на Лукијана, Стерију и Његоша, дигао нашу просодију, наш књижевни језик уопште, до висине модерног интелектуализма и сенсибилитета. Иако млађи он је Бури Јакшићу дануо маха да се изрази, а не противно, а чврсти, силни Његошев стих ослободио рускосрпскословјанске патине. Лазе Костића језик, и оно двадесетак песама и спевова и у мисаоним чланцима, читају се као да су јуче писани, а такви ће остати уверавам вас, и за сто година.

Бр. 136/1961.

Михаило Лалић

Посљедња желја

(...) ДОВЕЛИ СУ и жандаре, посакривали су их наоколо — не виде се, само се чују како му задиркују сестру; што су јој голи лактови, што јој није краћа сукња, што не покаже све што има а не само кољена... Они је задиркују, а он не може да је заштити: Опколили су га Талијани усред Пљеваља у згради гимназије, и некакав поп виче „Изгубише комунисти, утрије им се траг". Виче поп, а кријеште Талијани: „Шта ће један баркација у гимназији, дошао је да једе, не може то тако", и бију бацачем у прозор. Погађају горњи ношак, одваљују црвене комаде цигле, меса и то месо пада кроз бодљикаву мараву од малтера. Нема се куд, затворила се хајка — више је не можеш преварити. Вуку мртве, прибијају рањене, лармају. Остало је још шест сати дана, а то је као шест ратних година — нико им краја не може сачекати. Поставили су другови комунисти митраљез на сто, догурали сто до прозора, пустио је Пуљо дуг рафал из митраљеза — растјера бацачлије по баштама, стаде их кукњава. Тако им и треба — нек ни њима није лако. Неко довуче ноћ, мокру поњаву, покри њоме варош испуњену јауцима. Изашли су на улицу, преко мртвих — више нема бијелог, само хладно. Треба некуд да се иде — најбоље је к Лиму, уз Лим све до барке. Откинуће барку, одвешће је на скривену мртвају, у густи врбљак гдје ни цигани, ни шверцери одавно не долазе. Остаће тамо док му ране заздраве, а послије нек се неко усуди да нешто зуцне за сестру! Није то далеко. Баш је близу — чује се Лим како шуми. Ту негдје доље шуми, само се не види...

Тако је стигао на Бјелу, спустио се на голетињу — поче да се котрља низбрдицом. Слобо Јасикић га први опази и скочи:

„Оно је наш", рече. „Рањен је!" „Чекај да видимо", рече Видрић. „По чему наш?" „Видим да је наш, нема шта да се чека. Ко ће са мном?" „Ја ћу" рече Боснић и пође.

Зађанин се усправи: „Не знам ни ми шта чекамо овдје". „Не можемо се раздвајати", рече Вуле и пође за њим. Поустајаше и кренуше — Гара па Видрић, па Шљако заслепљен бљеском. Ладо би хтио да буде задњи, да не гледају како рамље, али иза њега стално заостаје Арсо Шнајдер погнуте главе. Знали су и прије да се некуд мора поћи, само нијесу имали повода који би им одредио неки правац. Иду и гледају како рањеник неспретно устаје, шири руке и као мјесечар креће. Обучен је у сиво сукно, али то сивило је одсниједа. Нема пушке, нема капе — нема се по чему препознати. Натрапао је на жбун, ухвати се за грану, паде и поче да пузи доље. Слобо стиже до њега и прво помисли да га никад није видио. Ухвати га за руке, загледа се у блиједо лице и упита:

МИХАИЛО ЛАЛИЋ

„Јеси ли ти Видо?"

Видо трепну очима — није му јасно пита ли га то човјек или привиђење.

„Гдје си рањен", доприје му до слуха из магле и даљине.

„Турци", рече. „Булафи, изненада. У трбух су ме, нема ми спаса".

„Има спаса. Није опасно кад је кроз празан трбух".

„Само да ми је до Лима, до барке".

Мора да су наши, мисли у себи. Да су други — већ би ме убили. Једино ако су симпатизери, па не знају гдје да ме сакрију. Најбоље је у врбљак да ме сакрију. Тамо сад нико не залази. Могла би ватра да се наложи; има суварака, они брзо плану — боље шта него ништа. Овај личи на Боснића, — ма како му оно бјеше име? А по гласу би се рекло да је Слобо. Ево га Зађанин с брковима и Иван Видрић — сви су се окупили. То је с оне стране, иза зида, само не знам кад сам ја то прешао преко зида... Добро је што смо се скупили, сад ћемо заједно.

„Рекао сам ја Бају — сви ћемо се окупити".

„Гдје је Бајо", упита Видрић.

„Прошао је испред мене".

„Је ли рањен?"

„Не знам. Трчали су брзо, нијесам могао да их стигнем".

„Је ли Качак трчао? Је ли жив он?"

„Покријте ме том поњавом, немој да је штедите!"

„Зар ти је зима. Мора зима кад сам ваздан ронио. На ноге ми је и на руке".

Они се загледаше — знали су већ одакле је и шта у ствари значи та зима. Вуле ипак скиде гуњ, Слобо кабаницу — прострли су, пренесоше га на простирку, покрише га до испод грла гомилом кабаница што су их редом скидали. Скинули би и блузе и кошуље, дали би му све што имају само да му живот продуже. Узгред га питају за Бајa, за Качака — докле су заједно, гдје су се растали, на коју су страну пошли... Он на то питање одговара некад шутњом, као да их не чује, други пут мрмљањем које се замућује и губи тако да се из њега ништа не да извући. Помену Грујачића и жандаре — стално га они гоне; помену Драгоша Бркића и без везе уплете Бајa, па зид, Лим и врбљаке — треба тамо да се склоне, на мртвају у врбљацима гдје цигани одавно не долазе и дјевојке одавно не долазе на купање. Најзад — змије: уплеле су му се око ногу, гмижу му ка кољенима и из руке се пењу да га за грло стегну...

Бр. 124/1960.

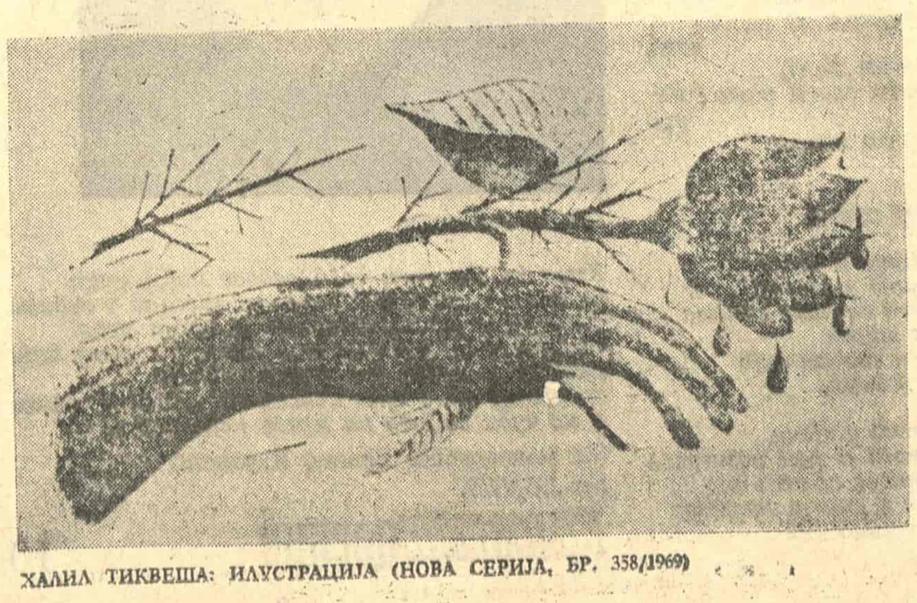

ХАЛИЛ ТИКВЕША: ИЛУСТРАЦИЈА (НОВА СЕРИЈА, БР. 358/1969)

Танасије Младеновић

Кад бокори се шума

Клевета и псовка кад се прене, кад крене, кад сене
У ноћи влажној од дима ветра, од дима мрака,
Небо се успава и облак костреши и звезде ко пси почну да шене
На ливади црној забуја тад само црно око мака,
шума се збокори и на горки пелин тужно замирише,
На млечност детињства, на вече суро, на слепо вече уочи кише...

Бацамо прве кучиће сапете, неуке, беле, очајне младунце
У чељуст ноћи, у грклан воде, у понор блата.
Кушамо мирис зноја и глади, кад тама јечи и звони сунце,
Здробљено у бари, сапето у нести и бога крви и бога рата
Шума се забокори и на горки пелин тужно замирише,
На млечност младости, на вече неко, суро и слепо, уочи кише

И опет бацамо слепе кучиће, уз псовку која одједном крене
Заспале сене грмља и таме, и само срце васионе,
Згрушану светлост месечине, згрушано сечиво ножа кад сене
Низ меку гуку костију, меса, кад видик голи смртно не клоне:
Шума се забокори, и опет на пелин горко замирише,
На млечност детињства, на вече суро, на слепо вече уочи кише...

Бр. 148/1961.

Миодраг Булатовић

Аугусто и Салваторе

(...) ДЕСЕТАК мушких корака од јарбола с италијанском и црногорском заставом дремао је тенкић. Ситан и неуредан војник стајао је уз сам бок челичне корњаче. Бео од прашине и уморан, још неугледнији под шлемом и с бајонетом на предугој пушци младић је спавао. Поред њега су пролазили људи и жене, чак и деца: да су хтели могли су однети и њега и његов тенк. Летеле су жегом умртвљене птице између дрвећа и прозора. Војници су певали. Стражар је држао руке на трбуху и опасачу и осмехивао се у сну. Нападале су га псовке, врућина и муве.

Војник није ни слутио да се тенку приближавао Наполитано, кржљави војник с гитаром. Нити га је чуо како певуши и уздише. Но је отворених уста и запламњених образа следио свој слатки и тако чести сан. Наполитано му на врховима прстију приђе и гласом који се једва чуо запева крај самог шлема:

Nel mio cuor rinasce un cogne d' or (1.)

Војник се трже. Шчепа пушку. Угледа модре Наполитанове усне и готово плачно отеже:

— Ох, Аугусто то си ти, ђаволе.

— Стално спаваш. Салваторе — тобож прекорно рече Наполитано и удари га шаком по плећима.

— Опет сам је сањао Аугусто — рече тужно Салваторе. — Прекинуо си ме на најлепшем месту: таман да јој га метнем Ти нађе и све пропаде; а ко зна кад ћу опет заспати.

— Не губи наду Паолоне — рече живо Наполитано и засука други рукав.

— Ништа ми не вреди, Аугусто — стидљиво додаде Салваторе — Главу изгуби за Пиетром. А он, јадник, само прича о Марики.

— Читав тренутак Наполитано је гледао у дуге прсте којима је прелазио преко гитаре. Војнику се чинило да је и нешто шапутао. Примаче му се ломан и сањив: Аугустова уста била су пуна бола, металних зуба и пригушене песме:

Bolognesina mia... (2.)

Наполитанове очи сијале су тужније но пре. Паолоне га узе испод руке. Припрти пушку и благо рече:

— Аугусто, како можеш толико да певаш... од јутра до мрака. Певам и ја, гунђам заправо, али не могу толико. Као да си осуђен.

— Аугусто Наполитано погледа га одавно запаљеним очима. Гледао га је дуго: тако му и одговори:

— А волиш ли је? — тихо ће Паолоне и пређе му с друге стране. Ту из Болоње.

— Не сањам је — рече још тише Наполитано. — Нити желим да јој га метнем.

— Она је, значи, боља и вернија од моје Дане — рече као за себе одједном побледели војник. Боља и вернија понови гласом у ком је било и срџбе и мутне слутње упита:

— Аугусто, што ми не шаљу смену: изгорех.

— Не знам, рече Наполитано и крену.

— Можда су ме сасвим заборавили? — рече сетно Паолоне.

— Да, као да си осуђен — рече Наполитано.

— Лепо кажеш, Аугусто — рече Паолоно. — Нека казна.

Салваторе хтеде још нешто да каже. Аугусто га прекиде једном од својих псовки. Паолоне оста у пола речи, тужан и кисео.

Салваторе није ушао за њим: гледао га је из крај тенка. Кад год је почињао да пева, Аугусто је забацивао главу и исукивао врат. И откад га знају Паолоне, Пијетро и остали, ма коју песму да је почињао, увек се враћао на девојку из Болоње.

— Аугусто — рече Паолоне кад виде да Наполитано иде у сусрет њиховом заједничком пријатељу, каплару Пиетру.

— Аугусто, чуо сам да су Болоњесе најпокварније женске у целој Италији. То сви кажу па чак и Ботони. Можда и та твоја, та о којој стално грцаш, ради што и друге. Не замери ми, Аугусто, али веле да сви из Болоње и ближе околине, и људи а нарочито женске, раде оно што смо на Ботонијевим фотографијама гледали.

Аугусто Наполитано је ишао.

— Провери ти то, Аугусто — довикну му Салваторе. — И не тугуј улудо.

Гитариста га је слушао али није хтео да се окрене. Испијено лице било му је напрегнуто и чежњиво, као док је певао о девојци из Болоње. У наручју је држао гитару и, стојећи, чекао Пиетра.

А Салваторе Паолоне пободе се уз тенк. Прекрсти руке на трбуху, зажмури и зину; покушавао је да ни на шта не мисли и очекује да се стари сан настави тамо где се малопре прекинуо.

БР. 213/1963.

СВОЈИМ ЧИТАОЦИМА, САРАДНИЦИМА И ПРИЈАТЕЉИМА РЕДАКЦИЈА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ЧЕСТИТА ДАН РЕПУБЛИКЕ

Весна Парун

Уснули младић

Прострт на жалу сјеновитог затона
лежи као ограђени виноград,
усамљен и валовима окренут.

Његово лице љупко је и озбиљно.
По њему се игра подневни вјетар.
Не знам је ли љепша грана шипкова
пуна цвркута птичјег, или прегиб
његова појаса, гипкији од гуштера.

Слушам тутањ ниске грмљавине
која се примиче с мора, све то ближе.
И скривена у лишћу старе агаве,
гледам како грло младића постаје јастреб,
и одлијеће пут сунца, кликћући сјетно
у жутим облацима. А из бронце
његова раскошног трбуха диже се мрко
цвјетна врлет, на којој се одмарају
прекрасне виле и краљице из бајки.

Шушти жало и море је посивјело.
Златне сјенке узбибаше виноград.
Стубови облака пењу се у даљини,
и муње дотичу шумовиту увалу.

Удишем мирис љета у насадима,
и пуштам да ме опаја нагост биља.
Затим гледам своје блиставе руке
и бедра пјеном морском позлаћена
из којих тече уље маслиника.

И враћајући мирне очи к њему
који спава урођен у луку
споре олује, прастар као агава,
мислим, пуна расијане жудње,
колико бијелих птица раскриљених
дахће у модрим гудурама облачним
тог тјела, које тишином збуњује
шумор мора и самоћу трава.

Бр. 53/1952.

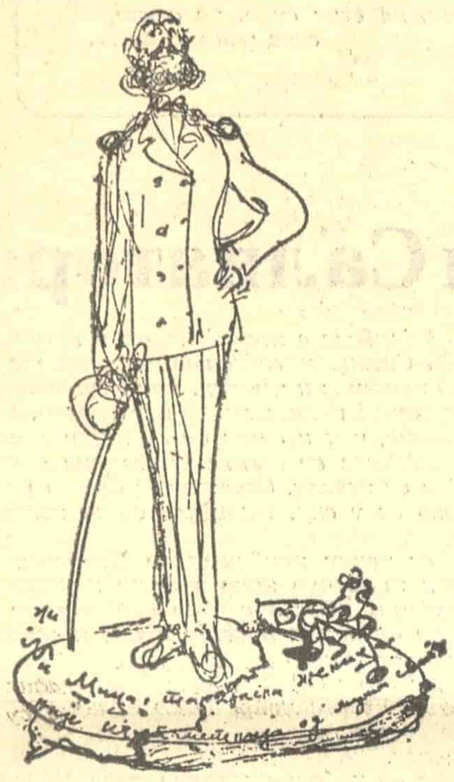

ПЕБА МИЛОСАВЉЕВИЋ: ЦРТЕЖ (НОВА СЕРИЈА, БР. 9—10/1955.)

Ристо Тошовић

Одазивање

Могли смо да заобиђемо долину
али ти си хтела
да се попнеш на другу страну
пре мене, па си трчала.
И тако се изгубисмо у магли.
Дозивао сам те,
али се гласови губише без смера.

Сад се твоје тело грчи у постељи
предосећајући и досећајући се.
О старости, боле који певаш!
Ти си у овим бедемима
уклесала свој неисказани лик.
И ова сулуда звоњава
отпоздравља твој стални повратак.

Лик твој је бронзанотаман.
Небо се мења и море се мења.
Али камен у ком су уклесане очи
зрачи непоновљивом светлошћу
под којом пепео нову ватру снује.
На бедеме ноћ се спушта
и човек негде јеца невидљиво.

Остали смо свако под својом стрехом
а кораци ипак одјекују.
Лежимо крај реке.
Врбова грана штити нас од сунца.
Око нас трава и договарања пчела.
Топле капи неба у очима.

Да ми више нисмо овде.
Нестварно је ово лешкарење у напрати
успомена.
Само је стваран жубор реке,
далеки глас што пада са висине.

Хоћемо ли за тим гласом
кроз ту омаћијану долину?
Хоћемо ли? Ризик је велики.
Јер ветар долази да каже:
врати се залутала птицо,
не вређај дах што ствара прву пену
с окрвављених ружа.
Ово време је наше време.
Оно време је њихово време.
Ми смо већ једном прошли долином сећања
свежи удишући ваздух што га дароваше
река.
Да ли је то река дозивала месечину?
Или су то речи падале низ стену
одзвањајући као водопади?
Али ветар рече:
Ако сећање се враћа, зар се и време враћа?
Не, ми нисмо више овде.
Нестварно је ово лешкарење у напрати
успомена
Само је стваран жубор реке.
Далеки глас што пада са висине.

Бр. 148/1961.

Бранко Ћопић

Ницина ракија

ТОГА ДАНА дјед је пошао рано спавати, још раније се дигао, отишао у кукурузе да начупа за краве „слатковине", покушавао да коси подно баште и кад је некако прогурао до подне, устакао је нову шубару и пошао да обиђе брата Вука.

— Ја ћу мало у село — неодређено је натукнуо мојој мајци.

Вука је затекао у сјеници иза куће у друштву са братом Савом и како се није надао баш и томе сусрету, тако му је већ на првом кораку све пошло како не треба. Пушући, још прије него се и поздравио, он пријекорно заврече:

— Ехе, гледај овога, већ' се деков'о за сто... А нема га јуче код брата Раде на ракију.

— Е, е, е, је л' на ону твоју говнару што ти је Ницо пече?! — загрокта Вук.

Дјед позелење и прихвати се за дирјек од сјенице.

— Част богу, никад Ницо није радио око моје ракије. У Ћопића кући вавијек се с поштеним начином шљивовица пекла, а моја каца видјела није ни дренћина, ни јабука, ни кукуруза, акамоли штокаква безобразлука и безнабожне работе.

Она кучка, Сава, само је скрушено ћутао као да ништа од свега не зна, али је зато фељбаба рзао попут ангира:

—Е, е, е, богами се прича, да је ваш Ницо закупио све аборте по селу. Биће ракије ко воде.

— Ејх, сунце жарко! — опржено врисну дјед, укоси очи пут небеса и без поздрава се окрену и спушти се низ пут.

То да дјед у љутини само „помене" сунце било је за њ' највећа псовка која се даде замислити и коју је икад изрекао, па се Вук и Сава у неприлици згледаше.

— Претјерасмо, брате Вуче.

— Нека, нека! — солдачки грубо рзао је Вук. — Богме ће Ницекања видјети свог свеца.

Дјед је упао у наше дворište као помаман, обневидјело напипао виле и старачки кријештећи развукао по стрицу Ници који је на дрвљанику крпио узде.

— Ево ти твоје америчке ракије, де!

Стриц Ницо изненађено гакну, поскочи, спази да се виле још једном затежу за ударац, па брже-боље баци узду и појури на авлијске вратнице. За њим се просу дједов плачно-гњеван узвик:

— Ти ли ћеш мени људе разгонити из куће, а!

Стиснутих зуба стриц Ницо се отисну друмом и тек у Глишином гају, на пола сата до биртије, увријеђено простења:

— Удри ти само, удри!

А дјед баци виле, уђе у собу и занемогло се пружи по свом кревету, онако обучен, набацивши на главу само нечији прслук. Суздржано је стењао и шмркутао, а моја мати, видећи да нешто није у реду, уђе на прстима и тихо зовну:

— Тата, да ти скинем опанке?

Дјед се само слабо ритну једном ногом да не пристаје, а чим он тако неће да одговори чак ни својој снахи љубимици, то је, богме, био знак да је нешто веома разједан, више него љут.

Дигао се већ у сам сутон и уђутао се крај огњишта као болесник коме је мало попустила грозница. Убрзо стиже и стриц Ницо, тужан и пијан, спусти се у ћошак, поред таванских басамака и упорно се забули пред своје ноге. Тек тада читаву кућу поклопи непријатно ћутање. Настрада онај ко се први јавио, стари главати мачак. Опаучи га дјед машицама, тако да је изненађено клуснуо уз басамаке, згрбио се на најгорњој пречки, а нама, дјеци, дође смијешно како он сједи изнад саме стричеве главе па се почесмо гуркати и кикотати, док и по нама не туче увијек спремна врбовача.

— Ето вам па се сад клиберите!

Вечери приђосмо сви нешто посвећени, једино се стриц Ницо не маче ни на други мамин позив, а кад га најзад и дјед зовну, надурено смекшан и пријекоран, он одједном скамукну, разједан и плачан као дјечак:

— Џаба ти, стриче Раде, наједи се ти, а сироте по твојој кући могу и без вечере!

Дјед се лецну и полако, врло лагано спусти кашику, док је стриц, пијано расплакан, брисао сузе, усекњивао се и неутјешно низао жалопојку поштуцкујући као разјадан дјечачић:

Хих, хих!... Без оца, без матере, хих... допао стрицу у шаке, хих... лако је по сироти вилама, кад је нема ко бранити... Хих, хих!... Није ми доста било Бугара и Албаније, нег ме још ту, кукавца, рођени стриц на сваке муке мене...

Иако је стриц Ницо још прије тридесет и више година остао без родитеља, дјед Раде га је још увијек помало гледао као сироче, које је примио „на душу" послије смрти брата Јове, зато му се и сад ражали на ове стричеве пријекоре и он расплака немоћним старачким јецајима.

— Ето ти шта ја дочека од свога Николе, од свога рођеног синовца, једине узданице... Е мој Виде, коме ти мене остави, ко ће ти старом оцу очи заклопити?

Сад кад се помену мој покојни отац и дједово умирање, и моја мама побјеже у собу да плаче, умусисмо се и ми дјеца — пропаде вечера. Не сјећам се ни како смо отишли спавати.

БР. 96/1959.

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Granice ljubavi i slobode

KAD DOŽIVLJAJ IŠČEZAVA

Pavle STEFANOVIĆ

NEŠTO O DVOJEZIČNOM UMETNIČKOM IZRAŽAVANJU

НАСЛОВНА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ИЗ 1962. ГОДИНЕ

Јован Христић

Поезија и критика поезије

АКО ПОСМАТРАМО критику и критичаре поезије за последњих сто и педесет година — дакле, најопштије речено, у времену када је критика поезије најзад стала дефинитивно на своје ноге — јасно можемо у њој открити два различита става према поезији, два различита начина приступања поезији и два различита типа критичара поезије.

Први је критичар — песник, и под његовим пером поезија је доживела своју најпунију и најпотпунију афирмацију: она је врхунац сазнања и врховно сазнање, суштина света и суштина човека. Поезија сама је та која се у таквој критици никада не ставља у питање, она је дата као што је дато дисање, есенцијална као дисање, и критичар је онај који се пред њом увек може да нађе обезоружан. Скоро да кажемо да је та критика створила један идеал Поезије, једну беспризивну слику Поезије, и сваки песник је само један од момената те трансцендентне визије поетског. Зато је та критика углавном критика песништва а не Поезије, критика artis poeticae: поезија сама је оно врховно што остаје изван наших моћи схватања.

Не можемо овог критичара поезије прекорити због сувишне љубави према послу коме приноси своје скромне могућности, ни због одушевљења њиме. У своју критику песници уносе пре свега своју веру у посао којим се баве и искреност са којом му приступају, и та вера, као и та искреност, основно је што налазимо, рецимо, у предговору „Лирским баладама" или у „Одбрани поезије". Чак и један тако филозофски настројен ум као што је Колриџ бавио се тиме да у категорије класично немачког идеализма претопи оно што су његови савременици и песници препуштали лепим метафорама по страни, разуме се, остаје његова теорија имагинације, ни мало метафорична.

Други је тип критичара који је настао негде отприлике у првој четвртини овог века, да последњих година постане преовлађујући: то је критичар-научник. Он у критику поезије не доноси ни веру у посао којим се не бави, ни искреност којом му приступа — он доноси један тежак, огроман и разрађен научни апарат, и њиме испитује нешто што песнику-критичару није ни на крај памети падало да испитује, што чак не би ни помислио да може да се испитује: могућност поезије саме. У тој критици поезија није дата као дисање, али је критика дата као дисање, и посао је критичара да испита да ли је поезија могућа. Под пером критичара-научника поезија не доживљава своју афирмацију, напротив. Она се своди на ставове лишене смисла (Морис), „пријатну лудост", или узвике „ах, ах" и на вишем ступњу, лирску поезију (Карнап). У најбољем случају то је једна форма комуникативне активности (Ричардс). Врло је распрострањено мишљење да таква критика није у стању да исцрпи поезију — она је демистификовала поетски чин, демистификовала песника (што је несумњиво добро) али није успела да створи нешто што би заменило онај идеал Поезије који је створио критичар-песник. Али то је свакако њена најмања грешка.

Грешка у коју је ова критика пала чини ми се да се састоји у овоме: она схвата поезију као занат. Занат је нешто у чему се одређеним средствима постиже један одређени и унапред дати циљ, прављење ципела, на пример. То разликовање између циља и средстава којима се тај циљ постиже грешка је у коју је пала модерна критика поезије, али не само она: у њу је пао и Аристотел, па га је ваљда зато Ниче и назвао „Минервином совуљагом". Песник, међутим, нема пред собом унапред дати циљ и средства којима тај циљ треба да постигне оно што он „жели да каже" развија се и одређује током самог писања песме, — то раздвајање циља и средстава могло би да се назове заблудом читаоца: ми остајемо на терену: наш доживљај — песма, и онда нам се песма нужно приказује као средство којим се тај наш доживљај побуђује.

Бр. 40/1957.

Славко Јаневски

Смијех усамљеног разбојника

Хтио би као жена што се воли све да имаш:
моју пјесму разбојничку — висок извијен
бршљан
бескрајну несавладљиву зиму бијелу,
моје грло по њему с ноктима да ријеш
и моју дјевојку узбудљиву као вино
као циганску пјесму узаврелу.

И моју би тугу хтио — зар и њу?
као мозаик остављену у безброј друмских крчми
од дјевојачког срамежљивог залаза до дивље
поноћи
и мој вучји бес, вучји крик,
вучје око сиво,
и моје чело по којем сјенке играју болно
и моју вјечну глад и моју вјечну ситост,
глад за животом и засићени живот.

И моје другове (сваки од њих кроз бунт у срце
рањен)
и њих би хтио са шумом њихових жила
што сваку ноћ гроздовим млијеком од заноса
горе.
те сурове јаблане, банду крвавог била,
отровно месо пуно горчине што сваки шакал би
пио
и све и све што имам и све што немам
ти све би хтио.

Хтио би и моју ледену пећину пусту
гдје се зиме гнијезде
и моју пшеницу као сачму тешку и густу
и моју свјетлост, мој мрак, моје звијезде,
и сва стопала моја под модром стрејом снијега
и све наше живе и све наше мртве
и мјесец што плови с кишом и градом бије
и мјесец би желио да имаш, и њега.

И смијех наше дјеце тај водопад у пјени
што шиба кроз безброј млазова и дан разиграва
па с њом постаје дијете влажнога облака дио
и онај љубавни шапат што се у сијено закопава
и све што сам имао и имам и имао бих
све би да ми узмеш хтио.

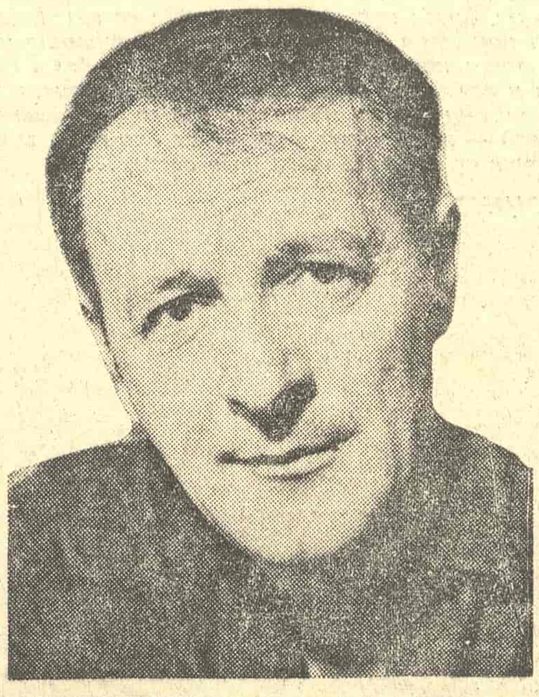

СЛАВКО ЈАНЕВСКИ

Хтио би. Па узми тада радост мојој муци
на нишан зато стојим с девет пјесама у зубима
с вином у једној, сјекиром у другој руци.
Стријељај ме равно у очи, тамо је мржња моја
мржња и љубав узаврелих страсти
стријељај ме у грло крваво од пјесме и псовке
и не чуди се што ни мртав нећу пасти.

(Са македонског Бранко Каракаш)

Бр. 105/1959.

Милош Црњански

Ламент над Београдом

(...) ЛИЖБУА и мој пут,
у свет, куле у ваздуху и на морској пени,
привиђају ми се још, док ми жижак дрхће ко прут

и преносим и земљу, у сне, у сне, у сне.
Само, то више нису, ни жене, ни људи живи,
него неке немоћне, слабе, и сетне, сени.
што ми кажу, да нису звери, да нису криви,
да им живот баш ништа није дао,
па шапућу „нâо, нâо, нâо”
и наше „не, не”!

Ти, међутим, дишеш, у ноћној тишини,
до звезда, што казују пут Сунцу у твој сан.
Ти слушаш свог срца лупу, у дубини,
што удара, ко стеном, у мрачни Калемегдан.
Теби су наши боли ситни мрави.
Ти бисер суза наших бацаш у прах.
Али се над њима, после, Твоја зора заплави,
у коју се млад и весео загледах.
А кад уморно срце моје ућути, да спи,
узглавље меко ћеш ми, у сну, бити, Ти.

Finistére и њен стас,
брак, пољупци, бура што је тако силно била,
привиђају ми се још, по неки лептир, булке, клас,
док, из прошлости, слушам, њен корак, тако лак!
Само, то више није она, ни њен глас насмејан,
него неки корморан, дивљих и црних крила,
што виче: зрак сваке среће тоне у Океан!
Па ми мрмља речи „томбе” и „сомбре”.
Па крешти њино „омбре, омбре”! —
и наш „гроб” и „мрак”!

Ти, међутим, крећеш, ко наш лабуд вечни,
из смрти, и крви, према Сунцу, на свој пут.
Док мени дан тоне у твој понор вечни,
Ти се дижеш, из јутра, сав зрацима обасут.
Ја ћу негде, сам, у Сахари, стати,
у оној где су каравани сени,
али, ко што уз мртвог Туарега чучи мати,
Ти ћеш, до смрти, бити утеха мени!
А кад ми сломе душу, копље, руку и ногу,
Тебе, тебе, знам, да не могу, не могу!

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ

ЖИВОТ људски, и хрт,
свео лист, галеб, срна, и Месец на пучини,
привиђају ми се, на крају, ко сан, као и смрт
једног по једног глумца нашег позоришта.
Само, све то, и ја, нисмо никад ни били више,
него нека пена, тренуци, шапат у Кини,
што шапће, као и срце, све хладније и тише:
да не остају, ни Минг, ни Уанг ни Уин,
ни Тао, трешње, ни мандарин!
Нико и ништа!

ТИ међутим, сјаш, и сад, кроз сан мој тавни,
кроз безброј суза наших, вечан, у мрак, и прах.
Крв твоја ко роса пала је на равни,
ко некад, да хлади толиких самртнички дах
Грлим још једном на твој камен стрми,
и тебе, и Саву, и твој Дунав тром.
Сунце се рађа у мом сну. Сини! Севни! Загрми!
име Твоје, као из ведрог неба гром!
А кад и мени одбије час стари сахат Твој,
то име ће бити последњи шапат мој.

Бр. 179/1962.

Ћамил Сијарић

Феридин повратак

НЕКА БОГ поживи Салтана, и Хруста, Шерифа и оно момче Даутово — кад их видим порасте ми срце колико ћогат!” — он, Садик, трбуљаст, а мален, а неугледан, а прождрљив у јелу, а некадар у раду, а благорјечив на језику, говорио је гледајући Салтана како грудима разбија снијег и маглине оздо од воде, озго од црквине, и отуд од друмова; проносио је путевима чежњу и тражио некакве златне биљише и некакве неукротиве коње — гдје су то? Младост у њему била је зелена као грање — рамена, и табане, и мјеста око кољена, и вратне жиле у жена биле су му молитва коју је предвече, са снијега, црвена грла и црвених усана, клицао тамо према бреговима; био је као крушац соли, био је као задивљала тврда ледина.

Било је студено, и куће су се димиле неким димом од прије сто зима; она сиса! — о драга, о земљана, о љепото некакве прамајке свих Сејдића! — она сиса на фуруни била је сад врућа; била је обојена зеленом бојом.

Била је дошла Ферида.

Она је била нешто што се није могло назвати ни женом, ни дјевојком, ни чим трећим ни четвртим — била је ћерка једне од Сејдићких одива, и била је побјегла жандармима; побјегла је прије једно три-четири године, ноћу, готово гола, јер су хтјели да је удају за некаква стара трговца из Берана. А онда је стигла до Косова, и Дренице, и Пећи, и пјевала је санџачке пјесме са оним дугим лаким припјевцима као кад на земљу пада мокро лишће — пјевала је по оним малим кафанама у сокацима, и тамо су је и облачили. Дошла је право из некакве кафане у Приштини, и донијела је дарове. У Беранама се задржала мало, оставивши ипак неколико пјесама које је пјевала пуцкајући прстима; сјетила се да има ујаке и дошла им право у походе.

Уз фуруну се гријала сатима, уз оне сисе — кад нема Агана. Једном јој је пало на ум да оне сисе грицка уснама и да кличе: „Ох да су ми овакве па да их заљуљам”. А онда се смијала грохотним смијехом, ширећи своје мале усне. Жене су се забезекнуле.

— „Шта вам је жене? — чудила се она, и додала: — Што у Пећи има добрих женских појасева, што има шарене свиле и што има блуза, има и шорвана — шорвани су јефтини.”

А жене су мислиле да је њој тамо било све јефтино.

И мислиле су на своје поштење које су сада виделе као младу ледену росу на бриткој трави, оне — жене ратара и везилаца снопљем ту у Биочи, у Бихору; сјећале су се онога увртања лампе кад су доведене, и онога ужаса прве брачне ноћи са мужем — оним што им је био први човјек, што им је и сад, и што ће им и остати док су при памети. Гледале су јој једро тијело које је пуцало и цаклило се свуда тамо гдје би га открила. А руке су је мијесиле као глину. И палиле је као угарци тврђаву — њу, са тим малим уснама.

Биле су те жене доље на ћилиму младе као и она. Била је ту Брешиница. Била је ту једна млада невјеста — жена Хасефова, била је блиједа и грдно намазана бојама — мирисала је на дућанске басме и на мрве од устајалих колача. Била је ту и нека нијема дјевојка из Растоке којој је било име Хана — тражила је вуну за ћилим: плетући прстима по ваздуху она је некако објашњавала шта јој треба и зашто јој треба: приказивала је најприје овцу, а затим како ту овцу стрижу, а то што острижу како она преде, па испредено како тка, а то што тка био је ћилим, а ћилим јој је требао јер ће да се уда, па да имају на шта сјести и на шта лећи, њих двоје — он с брцима и она без бркова. А онда се смијала блажено, ломећи се при томе у раменима и црвенећи се у лицу — муцала је и сузила. Затим је била жена некаквога Веледије из Припчића која је сједила смјерно и хвалила се да они у Припчићима имају рибе колико год хоће и да јој њен муж Веледија доноси из вароши све врућих симита; о грлу је имала дукате и била је лијепа. Било је и неколико младих дјевојака из Биоче — црвениле су се од Феридине приче, а једва су чекале да је која жена заподјене за оно главно што им је свима лежало под кожом као вруч колач; заподјевале су је, и Ферида је причала:

— Један Милован што је имао ватрени млин, па продао тај млин, највољио је да му ја пјевам, о боже кад се сјетим..., и ја бих му запјевала, боже што бих ја њему лијепо запјевала, Миловану.

Утањила би, је л' де? — упитала би је Брешиница колико да она не престане са причом.

— Што да утањим? По кафанама се не пјева танко као овамо по селима — одговарала би Ферида, а затим се дурила на њих и на њихове сељачке пјесме; припијала се уз пећ с очију дизала косу (...)

Бр. 110/1960.

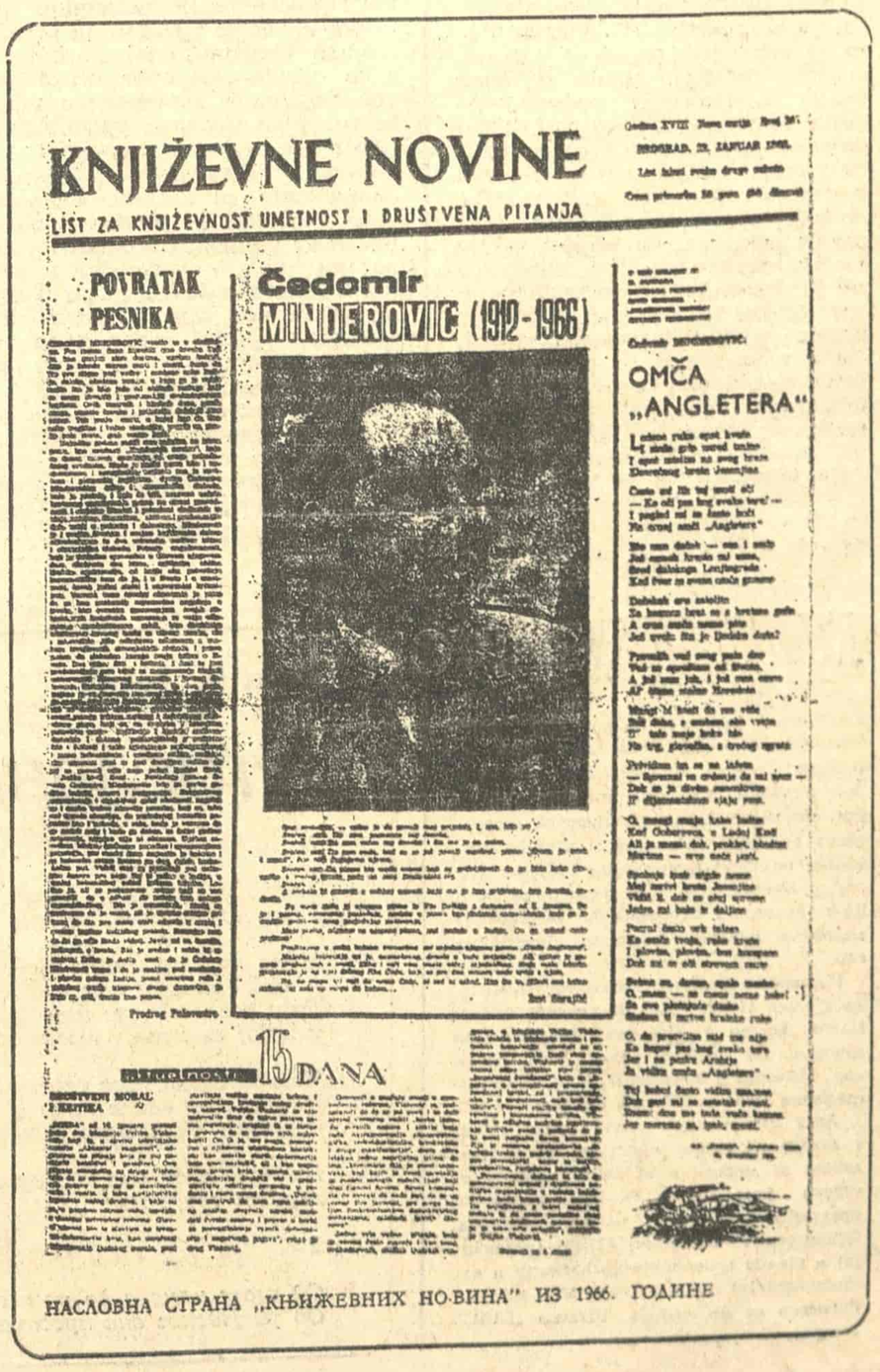

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

POVRATAK PESNIKA

Čedomir MINDEROVIĆ (1912-1966)

OMČA „ANGLETERA”

15 DANA

НАСЛОВНА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА” ИЗ 1966. ГОДИНЕ

Зоран Глушчевић

Роман једног націона

(...) ОДРИЦАЊЕ је лајтмотив ове животне философије. Не треба, међутим, погрешно схватити ово обесмишљавање живота. Оно није апсолутни, а није ни метафизички обојено. Оно је модерно у суштинском смислу те речи, ја бих га додуше само условно и само ради класификовања већ устаљеним, прихваћеним граничним појмовима из терминологије савремене философије апсурда, назвао блиско — камијевским а супротно — хајдегеровским. Оно се не гради на психолошкој апотеози смрти, какав је случај и са Киргергардом. Оно је ведро, али не само космичко, него и ближе, дубље, непосредније колективно — национално и колективно — биолошко, превазилажење мрачне и по себи апсурдне чињенице смрти.

Не кажем да ни Црњански као ни Хајдегер, није стајао под мрачним утиском смрти као феномена који се измиче свим могућим рационалним објашњењима, свим покушајима осмишљавања. Али шта је он урадио да би сузбио тај фаталан утисак смрти? Он је дао превагу животу у свој сазнаној бесмислености појединачног живота, он га је ипак толико задржао у сфери историјског смисла да се за појединца на крају сопственог биланса, више и не поставља питање смисла индивидуалног битисања. Он се мири и он прихвата историјски рационализовану категорију животног смисла, његов Павле Исакович са истом енергијом обављаће своје обавезе и дужности према животу и после сазнања апсолутног бесмисла свог живота појединачно узетог као и пре тог мрачног и нимало веселог открића. Наступајуће промене у емоционалној боји доживљава, али ишчашен из живота он неће бити.

Не бих рекао да то суптилним средствима и рафинованијом инструментацијом, не би могло да се дефинише и као својеврсно отуђење, али то је отуђење које коначно добија гетеовски карактер одрицања и драговољног, ведрог урађања у систем грађанских обавеза према друштву, сталежу, и животу. Чак и према једном ритерском идеалу (парада смрти и гињења за туђе рачуне и интересе, у недостатку сопственог националног интереса). Црњански није пошао Хесеовим путем стапања живота и смрти уједно, иако се и он, у последњим формулацијама своје философије живота, инспирише истим! (браманско-индуским) изворима животне мудрости. Хесе је и смрт уткао у нераскидиви ланац живота и тиме га осмислио, иако је његову целину, колективну целину живота, сталешког као и интегралног, за разлику од Црњанског, учинио крајње недоступном смислу, потпуно ирационалном.

Црњански је раздвојио живот од смрти, јер је његова тачка посматрања историјски одређено постављена, спуштена на реално тле историјског збивања. Иако плаћеничка, најмљена, коришћена по ћуди и за интересе великих сила, и у том смислу национално отуђена, трагично раздешена између идеала који у себи интимно носи (повратак у домовину и ослобођење од турског ропства) и стварне садржине своје национално-историјске егзистенције (најамна ратничка служба за туђе интересе), ипак, монструозном иронијом ствари, тај појединачни активитет и те како је испуњен смислом јер и ратна служба је низ радњи, обавеза, акција у које се српски націон уноси са мајсторским залагањем и постиже фамозне успехе. Не може се рећи да он у то ме није налазио свој смисао, делимично, и можда само у једном функционалном сплету, тј. у недостатку оног правог дубље постигнутог који је стално одлагао. Само смрт је оно што смета том општем утиску и што у коначни збир уноси елеменат ироније и бесмисла:

„Што је најлуђе у том рату, нису Срби само под росијским заставама гинули. И аустријска војска изводила је сличне, сербске пукове, на бојишта, према плану грофа Мерци. А гинули су према плану грофа Хаутвиц, који је, у аустријску војску, био увео нови маневар, брз плотун, у битци. Није дакле живот сербски био бесмислен, него њихове смрти”.

И то је врхунац историјске ироније, цена по коју долази до осмишљавања историјске егзистенције српског націона: не са становишта свог идеала и својих историјских интереса, него са становишта туђих интереса и туђе користи, живот српског націона имао је смисла!

Јасно је онда да се сва противуречја о смислу и бесмислу, о ништавилу и иронији једне историјске егзистенције и трагикомичном удесу сваког појединца који је нераскидиво за њу везан, морају да рефлектују и на индивидуалну свест појединца чим овај почне да себи о свему полаже рачуна, чим почне колективни удес да доживљава као личну трауму. Неминовно мора да наиђе један тренутак колебања и опште сумње, посустајања и одрицања кад се поглед узалуд окреће на другу страну и кад се одговор једино може да добије у себи, из себе.

То је тренутак интензивног доживљаја опште и личне бесмислености, преточен у осећање пролазности. Нема ваљда елементарнијег облика бесмисла, иако прикривеног, од доживљаја и ритма пролазности. Човек је, сузбијен и спречен у спољним димензијама простирања свог колективног и индивидуалног ја, упућен, бачен у интензитет доживљаја пролазности као на најмрачније и најубиственије беспуће. Пролазност може да буде пролазна основа очајања и доживљаја бесмислености, а може да буде последња консеквенца у интензивном распредању смисла и бесмисла. Овде је управо такав случај. Куда онда, где је излаз? Гете га (Фауст) проналази у лепоти, лепота је једина структура која се одупире ритму постојања и нестајања, пролазности и опште бесмислености сваког битисања. Црњански га проналази у љ у б а в и, али љубави која је стопљена са завичајним амбијентом, упила његове боје, мирисе, обрисе пејсажа, која је оличена само у једној жени, некрофилијски дотле доживљена, одједном сазнана као симболика далеког пејсажа чежње и везаности за домају, за једну једину жену иако их је мимо ње, имао више, увек некако натурене, противу његове воље, његове аскетске упорности, која се сада на крају, у коначном расплету, опет не до краја потпуно јасно, показује и разазнаје као одбрана нечег дубљег, и само као таква има неког смисла који је био мутан и збркан и патолошки стравичан у свом некадашњем непосредном испољавању.

Бр. 176/1962.

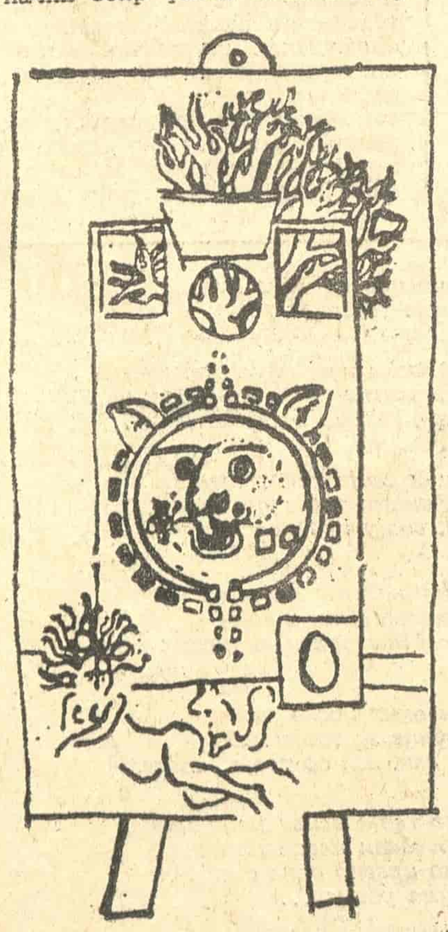

ВИЊЕТА РАДОВАНА КРАГУЉА (НОВА СЕРИЈА, БР. 143/1965)

Стеван Ранчковић

Уморна песма

Где неста страх пред светом ту и песма преста
И гле: стојим сада — дрво, са обраним плодом
Мре у зглобу воља да се макне с места.
Шта да радим с руком и у њој са слободом.

Заточени, ора је: прхните из тела!
Не лече песме никог (творце своје трују):
Гле песника у мраку усред дана бела
Где му гавранови кришом мозак кљују.

Песме — исказане из грла да их чује
Ово света — ево натраг хује.
Зар је ту јужни крај и једино им жало.

Близу је празнина и руб се приближује:
Реч је ове песме издржите још мало
Док вас смрт ил ћутња скора не римује.

ЕТО ШТА УЧИНИ СЈАЈ

Док трепнусмо: ето шта учини сјај!
Паде глава дану, скотрља се
И ми посматрамо где се крај нас гасе
Ствари нестају као бачене у крај.

Сад је више места, а стајемо на чкаљ
И чичак; нека баре нам се прече.
Још тешко нам је да признамо да је вече
Иако се мешају близине и даљ.

Ми застадосмо (тек за пуки трен)
Ал — ево где стојимо. Тама нас пресвлачи
У другу ризу и ми постајемо сен.

Док чекамо ко ће низ видик што се мрачи
Отићи први од нас, па нем. са душом кипа
— Ја одох у бол. У себе. Нек лишће ме засипа.

Бр. 190/1963.

Предраг Палавестра

Оријентални дух и савремена прича

Поводом романа „Дервиш и смрт" Меше Селимовића

(...) МНОГОБРОЈНА танана и вешто осенчена психолошка стања, остварена кроз дуге, покадшто монотоно, само посматрачке унутрашње монологе главног јунака, у чијој се глави мешају фантазмагоричне визије са реалним збивањима, религиозни заноси са сумњом и подозривошћу, песнички цитати и мисли из курана са ситном интригантском комбинаториком, све то дервишеву драму чини уверљивијом и потпунијом. Једина људска ситуација, која се безброј пута поновила у историји, понавља се, дакле, и потврђује у роману Меше Селимовића. Зато, на одређен начин и у одређеној мери, роман јесте дијалог писца с његовом епохом али, у исти мах, јесте и покушај да се назначи и саопшти једна трајна и непромењива истина људског живота.

Да ли због амбијента, у коме се, за турског вакта, одиграва историја дервишеве невоље са влашћу и око власти, или због необичнога начина на који ју је, кроз личну исповест, испричао сам главни јунак, у роману „Дервиш и смрт" надмоћно се осећа присуство једног изразито оријенталног доживљаја света. Своје-времено, када је писала о приповеткама Иве Андрића, Исидора Секулић је покушала да објасни ту чудесну и чудновату магију Истока, која књижевност, писану у оријенталном духу, чини различитом од књижевности која се пише на Западу. „На Западу је, каже она, прича пре свега замисао, план, нарација, духовитост, стил; на Истоку је она пре свега чарање. На Западу најлепше приче причају уметници; на Истоку пустињаци маги, мудраци, вешци, свеци (...) Западна прича је пре свега одломак живота, студија, истина, доказ. Источна прича је, и кад је модерна, пре свега неко „тихо ткање", неко бајање; фантазија и богато шарена слика; пакао или рај: кука и покори крви, или шапат дубоко сакривених тајни". Роман Меше Селимовића, са својим наглашеним фатализмом, по много чему је једна таква модерна источна прича, тихо ткање и бојање, шапат дубоко сакривених тајни. Иако није могао да избегне фабулу, Селимовић се трудио да фабулирање сведе на најнужнију меру, на оквир. Уместо фабуле он даје интроспективну рефлексију, остављајући да читалац, често само по карактеру и интонацији, те рефлексије просуђује, шта је могло да их изазове и какви су јој догађаји претходили. Унутрашња пројекција призора и збивања из спољашњег света пропуштена кроз филтер дервишеве личне исповести, у којој се права истина само назире, даје роману драж архаичне, поетично-мистичне источњачке легенде. Као понесен ветровима судбине, дервиш у свему што се збива с њим и око њега учествује без отпора, и сурову игру живота, у коју се укључио, живо прати само његов понешто настрани дух, однегован у интелектуалном прожимању исламске религије и оријенталног фатализма.

Везујући се, очевидно, не само за традицију наше литературе, већ, једним делом, и за код нас запуштену традицију исламске књижевности, Меша Селимовић је био принуђен да за свој покушај повезивања и међусобног стапања извесних елемената модерног интелектуалног романа и поетичности оријенталне философије, пронађе један низ литерарни израз, да пронађе језик који би био у стању да изнесе и саопшти сва она значења и све оне рефлексе што их је писац уткивао у свој текст. Андрићев језик и андрићевска фраза, који су нарочито код босанских писаца, постали природан и готово обавезан израз кад год би се зашло у амбијент хронике и предања из турских времена, није одговарао структури Селимовићеве мисли. Прихватајући Андрићево искуство само делимично, Селимовић је градио властити прозни израз упуштајући се у опасну игру с језиком који, изгледало је, није био погодан за изражавање онаквих мисаоних и песничких система какве је требало да ствара помало бизарни спој интелектуалне струје модерног психолошког романа и источњачке исповести, пуне мрачних религиозних одређења, нејасних страсти, сплет карења и препуштања судбини. Завршивши се срећно, та авантура условила је можда највећу вредност романа: откривајући нове могућности књижевног језика, Селимовић је успео да изгради један нов самосталан и аутентичан прозни израз и да уобличи једну реченицу која је, не изневеривши ни мелодију ни синтаксу нашег језика, била у стању да изрази дух и унутрашња значења оне традиције која је имала знатног, понегде можда и одлучујућег, утицаја на формирање свести нашег човека. (...)

Бр. 288/1966.

Чедомир Миндеровић

Омча „Англетера"

Ледена рука опет хвата
И стеже грло услед тмина
И опет мислим на свог брата
Злосрећног брата Јесењина

Често ми лик тај мути очи
— Ко очи пса ког свако тера! —
И поглед ми се често кочи
На црној омчи „Англетера"

Био сам дечак — сан и нада
Још осмех красио ми усне,
Сред далекога Лењинграда
Кад чвор се свеза омче гнусне

Дочеках еру сателита
За космос брат се с братом гуша
А црна омча немо пита
Још увек: шта је људска душа?

Превалих већ свог пута део
Већ се опраштам од живота,
А још сам јак, и још сам смео
Ал' читам стално Херодота

Многи би хтели да ме виде
Без даха, с омчом око врата
Ил' тело моје како иде
На трг, главачке, с трећег спрата

Привиђам им се на лафету
— Спремни су ордење да ми носе —
Док се ја дивим сунцокрету
Ил' дијамантском сјају росе.

О, многи снују како лудим
Код Губеревца, у Лудој Кући
Али ја знам: док, проклет, блудим
Морима — срце неће пући.

Спокоја ипак нигде нема
Мој мртви брате Јесењине
Видиш ли, док се олуј спрема
Једро ми бело из даљине

Поцрни често врх таласа
Ко омча твоја, руке круте
И пловим, пловим, без компаса
Док ми се очи стравом муте

Свима су, давно, спале маске
О, знам — за мене нема луке!
Са ове плутајуће даске
Стежем ти мртве братске руке

О, да процвилим стид ме није
Ко шугав пас ког свако тера
Јер и на песку Арабије
Ја видим омчу „Англетера"

Тај кобни често видим знамен
Док гаси ми се остатак свести.
Знам: дну ме тада вуче камен
Јер морамо се, ипак, срести.

м/с „Корана" Арабијско море
21. децембра 1963.

Бр. 267/1966.

НАСЛОВНА СТРАНА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" ИЗ 1969. ГОДИНЕ

Милош И. Бандић

Чежња за апсолутним

Напомена о књижевном делу Михаила Лалића

(...) СОЦИЈАЛНОСТ И САМОЋА. — Изванредно јака субјективност Лалићева — готово од првих његових текстова до данас — обуздавана је или усмеравана његовим социјалним осећањем. У првој фази његовог рада та социјалност је протест и револт против грађанског друштва и економско-политичке потчињености и обесправљености човека у њему. Касније, у најновијим Лалићевим романима („Аелејска гора", „Хајка") тај отпор бруталности грађанске цивилизације у њеном најдекадентнијем и најагресивнијем виду, фашизму, постао је још јачи, али је уз го оснажен и дубљим спознавањем трагичне људске судбине уопште. „То што је свирепо — живот је сам", речено је у Лалићевом роману „Раскид". Живот, егзистеччија је та тешка свирепост са којом је човек неумољиво и вечито суочен. Облици свирепости су различити: најпре је то била тиранија богатих и моћних силника који су новцем остваривали себи краљевство небеско још ту, на земљи; и увек и заувек — космичко зло, патња и смрт, људска нетрпељивост, и човекова чежња за хармонијом и савршенством живота која се споро или никако не испуњава.

У таквом отуђеном, напорном и опасном свету Михаило Лалић је настојао да у своме књижевном делу пружи човеку наде, храбрости и револуционарне енергије. Али он је осетио и схватио да је у таквом свету, и у свету уопште, човек угрожено, самотно биће, и да се сви напори око мењања и усавршавања друштвених система своде, у крајњој линији, на тежак и неизвестан напор да се промени, усаврши и хуманизује човек, они егоистички, узурпаторско-отимачки, свирепи инстинкти у њему. Да се човек социјализује а да при том сачува своју личност, своју индивидуалност, своју слободу. Самотни човек у прози Махаила Лалића је храбар човек који не робује ничему, па ни самоћи, али који у њој налази суровог окрепљења да би издржао у борби с људима, за људе и за живот.

3.

МОРАЛНИ ИСТОРИЧАР. — Наше револуционарно доба има у Михаилу Лалићу изузетног моралног историчара. Она егзистенција моралног фактора на коју је Jean-Paul Sartre указао код Alberta Camusa карактеристична је и за књижевно дело Михаила Лалића. Чак и мање моралист и моралистичан од Camusa, Лалић је — у својој активистичкој, револуционарној концепцији и у своме надасве драматском романсијерском обликовању људских сукоба и судбина — особен и доследан себи и у своме моралном ставу: немогућност пасивног стајања и остајања на оштрој граници добра и зла — то је оно што га нагони да испитује димензије и крајности људског и нељудског и да буде упоран пратећи своје јунаке на мучним, трновитим путевима ка Армагедону где ће се (по древној легенди) одиграти коначна битка између добра и зла. Та тежња ка коначном, та чежња за апсолутним доминантно испуњава Лалићево књижевно дело. Једна од најбитнијих манифестација те апсолутне страсти је револуционарност, насушна потреба да се људи удруже како би срушили оно што окива свет и разара га у његовој животној суштини.

4.

СМИСАО ДУХОВНЕ АВАНТУРЕ. — Можда је авантура прејака или сувишна реч кад је у питању овај писац, као и реч авангарда. Истински авангардисти — они који делом, новим интелектуалним, мисаоним, духовним суштинама отварају нове путеве у уметности — никад нису много марили за њу. Marcel Proust, James Joyce, Jean-Paul Sartre, Eugen Ionesco, А. Б. Шимић, Мирослав Крлежа (и толики други) или нису спомињали, или су чак отворено одбацивали било какву везу са авангардизмом. Било им је довољно да се посвете свом делу. И зато недостатак „авантуре" у конвенционалном смислу те речи (непрекидно ватрометно књижевно експериментисање без видљивих резултата, ограничавање на публицистику и мање литерарне форме у којима се експеримент лакше остварује, месијанско фатализовање свог посла, позива и позвања, итд.) — не значи да у књижевном делу Михаила Лалића нема дубље духовне авантуре, ширења видика, сазревања, интензивнијег спознавања људске стварности, судбине, историје.

Та авантура је код Лалића тиха, скровита, непретенциозна и антиалармантна. Она се труди да докучи, дефинише човека, људске могућности, истину, а не да се наметне другима као једино вредан и исправан морално-естетски став. „Потребни су нам пјесници, добри и разни...", рекао је Лалић једном приликом, још 1954. године. Само с том и таквом толерантношћу књижевност може слободно да живи и опстане(...)

Бр. 249/1965.

Иван В. Лалић

Југославија

1

Земљо у мом телу, кичмо светлости,
Тело моје земље, кречна ружо,

Море моје крви има твоје обале
и мој брањени сан има боју твог неба,
Боју светле ватре извојеваног лета
у којој се купају младе птице, несагориве

Четири ветра носе твоју заставу
Исткану од свиле крви и цветног меса
Смислом оплођених година.

На челу мога сна као бронзани лептир
лепрша твоје име.

2

Од твога камена до распеваних зидова,
Од разједеног сна предака до моје јаве
Један је пут, и једно црвено срце смисла,
Недоступно ножевима убица.

Они под чијим се длетом твој камен расцветао,
Што оставише своје златне сенке на зидовима,
Пастири, морепловци, ратари звездане сетве,

Они који су уградили своје тврде главе
У црне куле на падинама твога времена
И развили на њима своју крв као заставу.

Они чија имена пишу на тргу моје јаве
Или су остала у изрешетаном лишћу
И затрпана шљунком бистрих планинских река,

Они пре мене, уиме оних после мене
Саградили су ово сунце за твоје небо,
Што осветљава мој сан, леп од твоје лепоте.

Од гологa камена до твоје усправне судбине,
Од мога пепела до љубави нерођене деце
Један је пут, и једно црвено срце смисла,
Недоступно ножевима убица (...)

Бр. 106/1959.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Уређивачки одбор: др Петар Волк, Васко Ивановић, Миодраг Илић, др Драган М. Јеремић (главни и одговорни уредник), Вук Крњевић, Момчило Миланков, Чедомир Мирковић, Богдан А. Поповић (оперативни уредник), Владимир В. Предић (секретар редакције), Владимир Стојшин, Божидар Гимотијевић, Зуко Џумхур, др Иван Шоп, Бранимир Шћепановић. Техничко-уметничка опрема: Драгомир Димитријевић.

Издавачки савет: др Димитрије Вученов, др Милош Илић Јован Јовановић, Душан Матић, Богдан А. Поповић, Божидар Продановић, др Драшко Ређеп, Јара Рибникар, Милован Ганасијевић. Идејно решење графичке опреме: Богдан Кршић.

Лист излази сваке друге суботе. Цена 3 динара. Годишња претплата 60, полугодишња 30 динара, а за иностранство двоструко. Лист издаје Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине", Београд, Француска 7. Телефони: 627-286 (редакција) и 626-020 (комерцијално одељење и администрација) Текући рачун: 60801 601-2089 Рукописи се не враћају. Штампа „ГЛАС", Београд, Влајковићева 8.